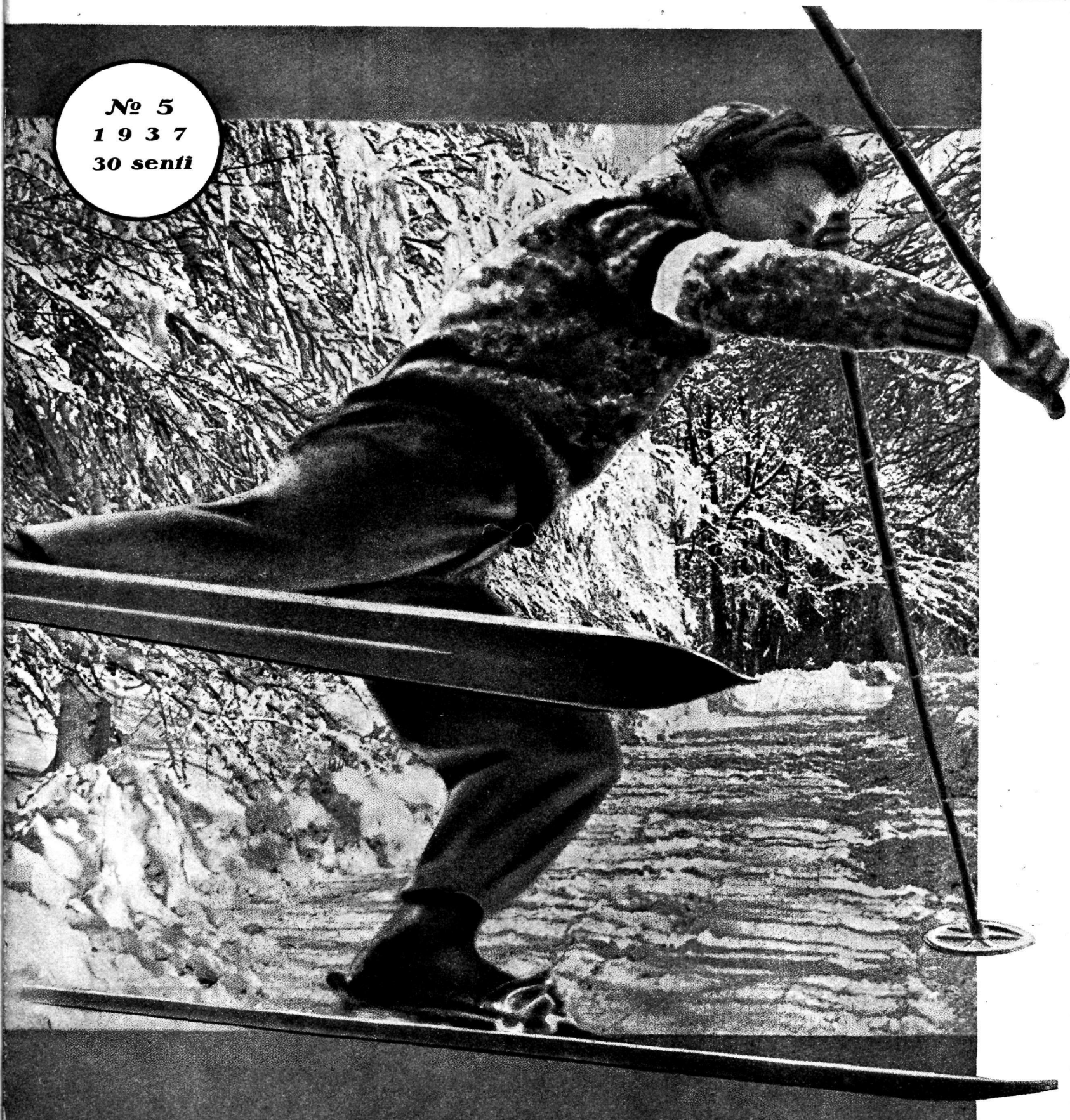

Лайтсе Кору!

№ 5
1937
30 senti

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseleidu peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja: kolonel J. Maide
telefon 451-94.

Tegev toimetaja: kapten A. Truuvvere
telefon ametis kv. 156-a,
kodus 485-01.

Väljaandja: Kaitseleidu peastaap.
Kaastõõ arvatakse tasu alla, kui sellele tasundumine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaamiseks markimata käsikirju alal ei hoita.

Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00—12.00.

*

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3.
Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr.,
1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad: 1 üks lehekülj
teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti
äärel 40 kr. Väline kaas 80 kr., sise-
mised 60 kr.

Nr. 5

1937

SISUKORD:

- A. P.: Kaitseleiti kasvatusgurina.
- A. Balder: Noorte Kotkaste tegevuse arenemisest.
- E. Männik: Naiskodukaitse ringkondade ja jaoskondade töökvadest.
- N. Mirt: Relvadest ja relvaseppadest.
- E. Laaman: Vene veebruarirevolutsioon.
- H. N.: Asumaade probleem.
- V. H.: Kuidas Ameerika astus maailma sõtta.
- U. T—n.: Valgamaa vabastamise mälestusmonument Paju lahinguväljadel.
- E. Päss: Vastlapäeva kommete peajooni vanas Eestis.
- A. H.: Kui enamlasi tussati läbi telefoni.

TRIIKPESU-TÖÖSTUS

valmistab meestepesu
tellimise peale, nagu:

päevasärke, frakisärke, kraesid, veste, pidžaamasid, supelmantleid jne.

Diplomeeritud meistri **L. KRUPKINI**
juhatusel

TALLINN, SAUNA 8

TELEF. 459-59

Ar 937 P
Kaitse

EESTI
AR RAHVUS-
RAAMATUKOGU

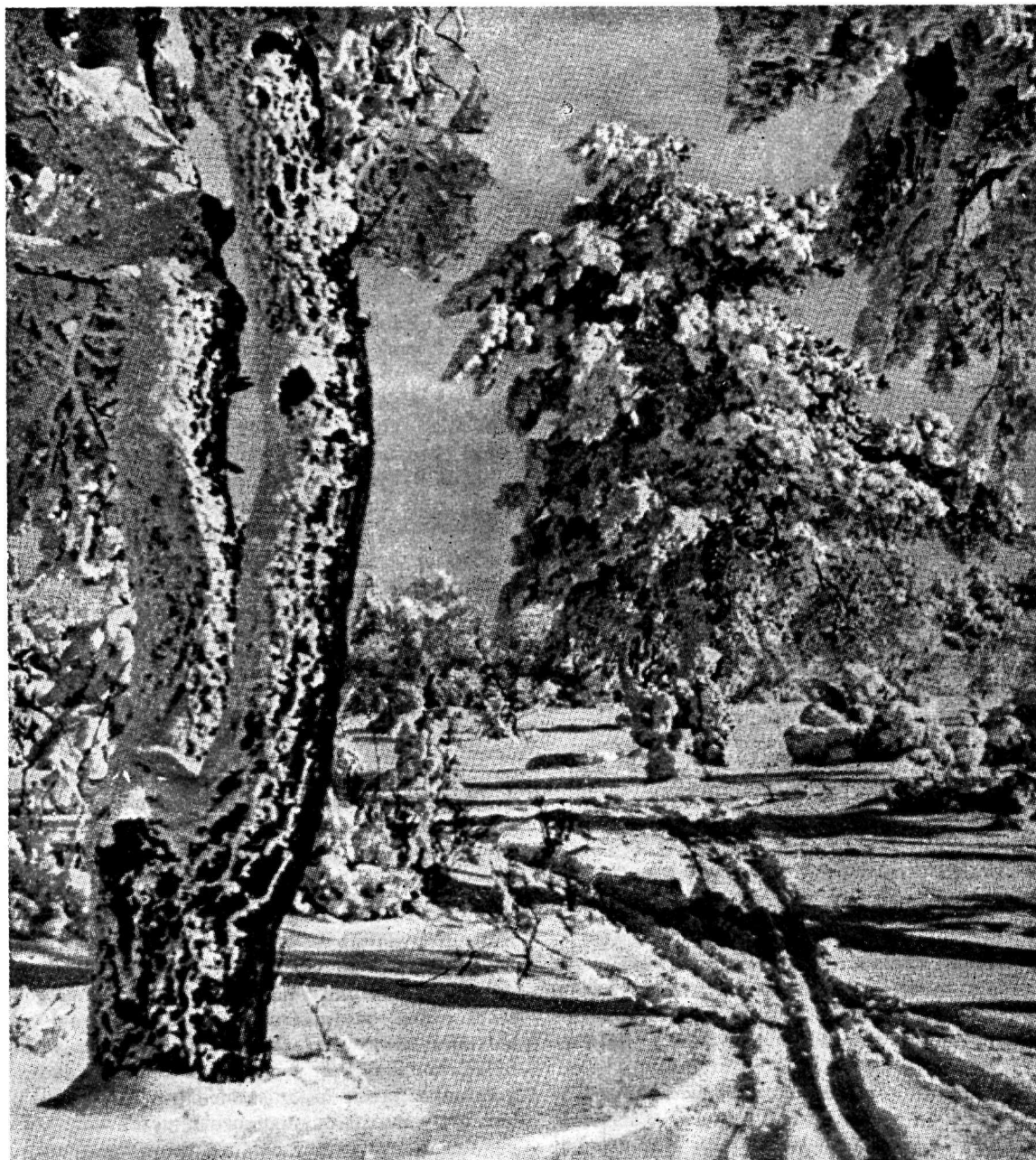
Kaitse Kodu!

ILMUB 2 KORDA KUUS

Nr. 5

Tallinnas, reedel, 12. märtsil 1937

XIII aastakäik

TALVEMAASTIK

KAITSELIIT KASVATUSTEGURINA

A. PEEL

Kaitseliit on uus mõiste meie avaliku- ja sise-elu seisukohalt vaadatuna. Ta on uus tegur meie töös ja toimetustes.

Kui rahvuslik kaitsevägi on määratu palju annud kasvatus ja suurel määral just kodukasvatuse seisukohalt, siis on ometi väga palju elemente selles sellaseid, mis varematest aegadest sõjaväe alalt meile on tuntud ja meeskodanike poolt läbi elatud.

Kaitseliit aga, siia juure arvatud ta kaasorganisatsioonid — naiskodukaitse, noorkotkad ja kodutütred — on meie rahva ajalookäigus uus ning palju omapärasust pakkuv.

Kaitseliidu põhilauseis on kindlapiirilisel väljendatud ta töö ja ülesanded järgmiselt:

§ 1. Kaitseliit on apoliitiline, vabatahtlik, riiklike ülesannetega seltskondlik rahva omakaitse organisatsioon.

Kaitseliidu ülesandeks on:

1. seaduslike võimude abistamine Eestis maksuva põhiseadusliku riigikorra ja kodanike julgeoleku kaitsmisel;

2. ühiskondlike õnnetuste (taudide, tulikahjude, metsade ja soode põlemise, veeuputuse jne.) puhul abi andmine;

3. oma liikmeile sõjalise õppuse ning kasvatus andmine ja kodukaitse üldkasulikule tööle rakendamise;

4. noortesse vabaduse, koduarmastuse ja kaitsetahte sisendamise ning noorte väljakujundamine vaimselt ja kehaliselt tublideks ja kasulikeks Eesti Vabariigi kodanikeks ning tulevasteks kaitseliidu liikmeteks;

5. naiskodanike organiseerimine riigikaitse teostamise ja kaitseliidu abistamise eesmärgil;

6. kodanikes isamaaliste ja rahvuslike tunnete süvendamine;

7. rahva kehalise kasvatus arendamine;

8. teiste ülesannete täitmine, mis seaduslikus korras tema peale pannakse.

Nagu loetud põhilauseist ilmneb, seab kaitseliit oma ülesandeks tähtsali kohale oma liikmete keskel kasvatus arendamise, koduarmastuse sisendamise ja noorte väljakujundamise.

Kaitseliit haarab oma struktuurilt kõiki rahvakihte, noori ja vanu, mehi ja naisi. Tähendab, tema mõju meie seltskonnale saaks olla suurem kui ühelgi teisel organisatsioonil. See on nii põhimõtteis kui ka tegelikult.

Käesoleval korral huvitab meid Kaitseliit peamiselt kui kasvatuslik tegur. Kui teda sellasena vaatlema asuda, siis huvitab meid kõigepealt, kas praegune kaitseliit oma ala- ja kaasorganisatsioonidega on ka tegelikult võimeline midagi korraldada ja kas need õilsad põhimõtted, mis päberil, ka tegelikus elus käsitamist leiavad.

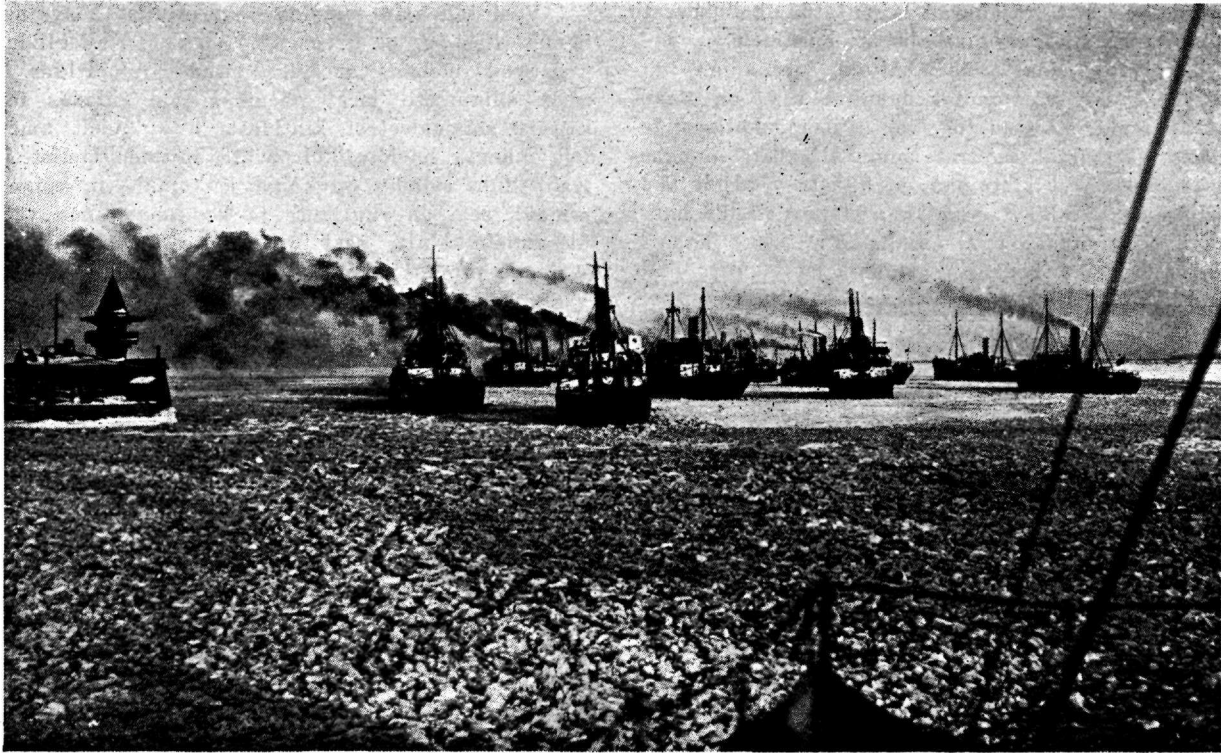
Ei tahaks olla teoreetiliseks vaatlejaks ja idealiseerijaks, vaid leida Kaitseliidus just seda, mida ta seni on kasvatusegurina pakkunud ja pakub.

Esijoones tõstaksin esirinda just rahvusliku mõtlemisviisi.

Kaitseliit sündis ajal (1917. aastal), kus tarviline oli kodu kaitsta sisemiste korrariikumiste vastu. Kuid teame, et samal ajal tekkisid meie rahvuslikud püüded omavalitsusliku elu elamiseks ning korraldamiseks. Puhtrahvuslik element võtab ülekaalu 1918. aastal, kus sellele mõtlemisviisile oli tarvis luua laialdast pinda. Ei ole mõtet loetella neid ülesandeid, mis tolleaegsel kaitseliidul täita tuli nii põrandal kui ka põrandal peal, kuid võime ta tegude järgi konstateerida seda, et Kaitseliit sai peaaegu ainukeseks rahvuslikku mõtlemisviisi käsitlevaks organisatsiooniks, kelle nimi on seotud tihedalt meie kuulsusrikka vabadusvõitlusega, kus kaitseliidul oli kaitseväge eelpostina täita vastutusrikas ülesanne, mida ta aega on täitnud. Tema äratas rahvustunnet, organiseeris rahvustunde jõuks, mis oli hädatarviline. Kuna see jõud tuli just meie kodudest endast, siis on ka näha, missugune kaasatõmbevõim tal oli, sest kaitseliitu ja seega kaitsevärke pärastpoole astusid korraga ikkagi terved perekonnad — isegi naisi ja lapsi.

Rahvusliku mõtlemisviisi edasiarendamine ja konkretiseerimine on ka tänapäeva, juba muutunud Kaitseliidu esimesi ülesandeid. Et see nii on, näeme nendest algatustest, mis kaitseliidule usaldatakse nii riiklikult kui ka seltskondlikult.

Et ka tänapäeva Kaitseliit arendab ühtlast mõtlemisviisi, näitab see, et enamik meie perekondi, kes Kaitseliiduga on seotud, on peaaegu terves koosseisus Kaitseliidu mõtte ja organisatsiooni teenistuses. See on määrava tähtsusega isegi puhtperekondliku kasvatus seisukohalt: mees on kaitseliidus, naine kodukaitstes, poeg noorkotkaste ridades ja tütar kodutütarde organisatsioonis. Võiksime üle riigi loetella tuhandeid niisuguseid perekondi. Tähendab, nemad on suutnud oma perekonnas luua terviku, kes kõigil nendel aladel, mis puutub kaitseliitu, mõtleb ühtlaselt.

Tallinna reid jääs

Mis see tähendab kodukasvatuse seisukohalt, kui terve perekond — noored ja vanad — on pandud ühtlases suunas mõtlema? Kas see ei loo suurt harmooniat ja kas see ei mõjuta ka perekonna muudesse aladesse puutuvaid elemente? Kahtlemata!

Teisel kohal tahaksin rõhutada suurt kasvatuslikku osa — vabatahtlikult enda peale võetud kohustuste täitmist ja sellega kaasas käivat üldist distsipliini.

Kui inimene enda peale võtab midagi vabatahtlikult täita, siis on lodeva eluviisi juures mõeldav, et ta seda täidab oma südametunnistuse järgi, mis on kaunis venitav. Ja me näeme, oma rahva juures, kahjuks, selle mentaliteedi püsivust, kus vabatahtlikkuse mõiste tikub kaasas käima teatud venivusega või — järsult väljendades — lohakuse sümptomidega. Seda traditsioonide puudumise tõttu. Lubaduse täitmata jätmine on, kahjuks, meie seltskonna domineerivaimaid väärtegusid, mida tõendab isegi kohtupraktika, kus lubaduste mitte-täitmise protsesse ei esine harva, vaid õige sageli.

Kaitseliit on siin algusest peale selle mõtlemisviisi vastu võitluse astunud ja kaunis heade tagajärgedega võidelnud. On meeles 1918. aasta kaitseliidu aastad. Seal näeme üht huvitavat faasi: üliõpilaskaitseliit, kes nägi nagu koolinoorsugugi ette võitluseisukorra, nõudis enne regulaarkaitseväge tekkimist, et vabatahtlik üliõpilaskaitseliit saaks samasuguse distsipliini kui kaitseväge. Tähendab — inimesed nõudsid, et vabatahtlikult kokku astunud

inimesed saaksid nüisama kõva distsipliini kui kaitseväge. See näitas kujukalt, kuivõrd tarviline oli nõuda vabatahtlikult enda peale võetud kohustuste täitmist.

Ja tänapäeval näeme sedasama: kui keegi on vabatahtlikult mingi kohustuse enda peale võtnud, siis on tema ülesanne seda kõige paremini täita. Nii on nüüd üle riigi kümneid tuhandeid noori ja vanu, mehi ja naisi end vabatahtlikult distsipliini alla painutanud teades, et iga kohustus, mis ta enda peale võtnud, tuleb aumehelikult täita.

Kaitseliidu osa distsipliini kasvatuses imbub tahes-tahmata ka teistesse kodanikesse. Eriti haarab see kasvavat noorust kodudes. Vanematel tuleb peaaegu iga päev vastata oma lastele nende poolt esitatud küsimustele seletustega kaitseliidust, miks ta üht või teist toimingut toimetab. Nii harjub juba laps maast-madalast nägema oma vanemaid, kes enda peale võetud ülesandeid täidavad. Iga kaitseliitlane ja naiskodukaitse liige võib siin oma perekonna kohta jutustada elavaid näiteid.

Kolmanda osana kasvatuslikus töös võiks käsitleda ausust ja korralikkust käitumises. Igalt kodanikult nõutakse ausust, kuid kaitseliit nõuab teiste aususe vormide kõrval veel aumehelikkust. Kaitseliidu ja naiskodukaitse tegelased, olgugi nad lihttegelased, alluvad oma sisekorras samasugusele aususele ja konkretiseeritud kujul aumehelikkusele kui kaitseväes sõdurite juhid. Aususe, otsekohesuse ja korrektsuse mõiste on paigutatud teatud

statuutidesse, mis rajanevad kirjutatud kodukorraale ja väga suurele kogule uususlikele normidele.

Võiks tuua sadasid üksiknäiteid, kus kõige lihtsamatest oludest võrsunud kodukaitse liige on omandanud, aastaid Kaitseliidus või Naiskodukaitstes teutsedes, kõrgeimal määral aumehelikkust, aumehelikkude ja otsekohest käitumist, ja kus ta võrdset akadeemilise haridusega kodanikuga lahendab küsimusi nii nagu seda suudab teha ainult kõrge sise- ja haridusliku kultuuriga kodanik: ta lahendab aumehelikut vahekordi oma kaaslastega, ülematega, ei kannata keelt ega sallida räpakust käitumises ükskõik kelle poolt.

Neljanda osana tahaksin alla kriipsutada kodukaitsetegelaste abivalmisust.

Iga kaitseliitlane on kohustatud abistama kaitse- ja korralduseid, abiks olema ühiskondlike õnnestuste likvideerimisel.

See kohustus, mis sageli saab teoks, sunnib iga kodukaitse teenistuses olevat kodanikku mõtlema teda ümbritsevale elule, avaldustele, sündmustele ja nähtustele. Ta ei ole mitte ükski mõtteliselt, vaid ka tegelikult rakendatud alati abivalmile teenistusele. See, mis skautlikust põhimõttest esimese käsuna antakse noortele poistele ja tüdrukutele ja mis on nende kasvatusel peamiseks aluseks, on ka terve kodukaitse pere üks kohuseid ja ülesandeid. Täheleb, — siin areneb õilis side noorte ja vanade vahel pidevalt kuni elulõpuni.

Alati abivalmis olek väga mitmekesistel aladel, nagu seda nõutakse kaitseliitlaselt ja naiskodukaitsele, on suur sisekasvatuse tegur, mis väga paljudel konkreetsetel juhtumel on avaldunud.

Ärge unustage uuendada

„Kaitse Kodu!“

tellimist 1. aprillist!

Veel tahaksin mainida väga olulist kasvatuslikku momenti — s. o. üheväärsust. Kaitseliidu alla kuuluvad mehed, naised, lapsed. Vaadeldes koosseise elukutsete järgi näeme nende ridades inimesi kõigist sotsiaalsetest kihtidest ja kõikidelt ametialadelt, näeme hariduslikult väga mitmepalgelist peret. Kaitseliidu ridades on kõige jõukamaid ja kõige vaesemaid, seal on riigijuhte ja kodanikke oma väikeste ülesannete alalt, seal on kapitaliste ja lihttöölisi, seal on professoreid ja neid, kes ei ole kaugemale jõudnud algkooli esimestest klassidest.

Oma töös ei ole nad erinenud. Nad ei ole erinenud ka üksuste järgi.

Samas vahekorras on ka naiskodukaitse liikmed oma töös. Algul oli arvata, et niisugune töö ei kannata vilja, sest praegune täiskasvanute generatsioon ei ole saanud oma noorpõlves vastavat kasvatust. Kuid mõnede erijuhtumitega on olukord siiski kujunenud sellaseks, et üheväärsustunne on end täieliselt läbi löönud, ja kui tulevikus kodukaitse ridadesse tulevad juba need, kes praegu on noorte kotkaste ja kodutütarde ridades, kus see üheväärsus kuulub kasvatusel põhialuste hulka, siis on kaitseliit üheväärsuse töös suure kasvatusliku ülesande korda saatnud.

Lõpuks tahaksin puudutada veel üht momenti Kaitseliidu kui kasvatusteguri juures ja see on: Kaitseliidu ning Naiskodukaitse kontakt seltskonna ning kaitseväge vahel.

Kaitseliit ei ole seltskondlikele organisatsioonidele ega kaitsevägele võistlev ega paralleelorganisatsioon, vaid iseseisvate ülesannetega riiklikke ülesandeid taotlev organisatsioon. Tema on seltskondlike organisatsioonidega ja kaitseväega koostöötav. Tema otseks ülesandeks on koostöö. Täheleb, tema liikmed kasvavad koostöö vaimus. Ka see ala on niisugune, mis meie seltskonna laialdases osas ei ole veel saavutanud stabiilsust ega normaalseid raame. Koostöö ei ole paberlik, vaid tegelik, mida tõendab näiteks Naiskodukaitse suur töö seltskonna tööle rakendamises väga mitmekesistel tööaladel väljaspool kaitseliidu tööpiire.

Selle lühikese, mõnelauselise allakriipsutamisega tahtsin märkida neid punkte, mis kaitseliidust kõnelevad kui kasvatustegurist, mis laialdastele hulkadele, kes kaitseliidus näevad ainult välist kaitsevähelist organisatsiooni, ei ole küllalt silma torganud ja sellepärast osa kodanikke on viinud kaitseliidu teisiti mõistmisele kui see tõeliselt on.

Kaitseliit kasvatustegurina on seda suurema tähtsusega, et ta oma ülesandeks on võtnud ka noorsoo kasvatusel oma ülesandeile vastavas vaimus. Noored kotkad ja kodutütred on tõusev Kaitseliidu ja Naiskodukaitse pere. Nendega on kasvatuslik side juba kodus ja nende organisatsioonide tihedas vahekorras töö juures.

Kuna Kaitseliidu üksikinimesed ulatavad peaaegu igasse majja meie maal, siis on arusaadav see ülesanne, mis Kaitseliidul on täita nii riigikaitse kui ka kasvatustegurina.

Tallinn lumetüüs

NOORTE KOTKASTE TEGEVUSE ARENEMISEST

A. BALDER

Meie noorte organiseerimisel on suurimaks raskuseks vanemate poiste, 15—17-a., organiseerimine ja tööle rakendamine nende vanuse ja huvi kohaselt. Kui me vaatame noorte organisatsioonide koosseisu, siis torkab teravasti silma vanemate poiste vähesus. On organiseeritud peamiselt kooliskäijad. Väljaspoolt koole on organiseeritud noori väga vähe. See nähtus ilmneb ka Noorte Kotkaste organisatsioonis. 12.000-lises Noorte Kotkaste peres oli 1. detsembril 1936. a.: 8 a. vanuseid ja nooremaid poisse — 452 poissi, 9 aasta vanuseid — 660 poissi, 10 a. vanuseid — 1084 poissi, 11 a. vanuseid — 1363 poissi, 12 a. vanuseid — 2148 poissi, 13 a. vanuseid — 2064 poissi, 14 a. vanuseid — 1682 poissi, 15 a. vanuseid — 1011 poissi, 16 a. vanuseid — 611 poissi ja 17 a. vanused — 365 poissi. Väljaspoolt koole on noori kotkaid 1366 poissi. Need arvud kõnelevad selgesti, et väljaspoolt koole oleme seni suutnud organiseerida väga vähe poisse, ja — teiseks — 14. eluaasta on murdeaasta, kus noored kotkad algavad oma organisatsioonist lahkuma. 15. eluaastast alates on lahkumine massiline. Olukord, kus noored enne meheikka jõudmist oma organisatsioonist lahkuvad, ei ole normaalne. Nende töötahe ja energia võib leida rakendust mitte positiivses suunas, nad võivad sattuda oma vaba aega mööda saates mitmekesiste ahvatlevate mõjude alla ja Noorte Kotkaste peres tehtud kasvatuslik töö jääb poolikuks. See töö võib isegi palju oma viljast kaotada. Meie vanemate poiste, 15—17-a., arv üle riigi on ümarguselt 30.000 poissi. Neist on Noorte Kot-

kaste organisatsioonis ümarguse arvuna 2000 poissi ehk 7%. Ka see arv on väike. Et meie suurimas noorte organisatsioonis väljaspoolt koole ja vanemate poiste arv on vähene, selle põhjusi peame otsima endi juures. Kahtlemata on suurimaiks põhjusiks: mitte kõik Noorte Kotkaste üksused pole oma töökavadesse võtnud vanemate poiste aastaile ja huvidele vastavaid tegevusalasid ja, teiseks, paljud Kaitseliidu üksused on jäänud kaugemale noorte üksustest; puudub lähem side, koostöö Kaitseliidu ja noorte üksuste vahel. Noortel endil aga on raske Kaitseliidu tegelasteta leida oma töötahte ja huvidele kasulikku rakendust.

14—15-aastaselt möödub poisil mänguaeg. Meheikka pole ta veel jõudnud. Tegevused, mis teda seni huvitasid, ei köida enam, ei paku huvi. Noor tahab „meisterdada“, otsib tööd, praktilist huvi pakkuvat tegevust. Kui noorele ta huvidele ja aastatele vastavat tegevust ei anta, siis tekib tühik, lünk, noor lahkub oma organisatsioonist ja leiab oma huvidele vastavat tegevust mujal. Asja parandame, kui Noorte Kotkaste üksused oma tegevuses astuvad lähemale vanemate poiste huvidele, organiseerivad tegevusi, mis on kasulikud ja köidavad vanemate poiste huvi, ja kui Kaitseliidu üksused selles tegevuses Noorte Kotkaste üksustele oma jõuga ja nõuga on abiks. Peame võimaldama vanematele poistele praktilisi tegevusi. Mehi aga, kes neid praktilisi tegevusalasid juhivad, peame leidma Kaitseliidu üksuste perest. Tegevuse läbiviimiseks tuleks organiseerida Noorte Kotkaste malevkondades või vähe-

mates üksustes vanemate poiste ringid „Kotkaringi“ või muu sobiva nimetusega. Nende ringide moodustamine on seni raske, kui üksustes on vanemate poiste arv väike — 4—5 poissi või veel vähem. Aga kui vanemad poisid rakendatakse nende huvi kohasele kasulikule tegevusele, siis kasvab ka nende arv.

Märgin üksikud alad, mis võiksid leida käsitamist vanemate poiste töökavades:

1. Laskeasjandus ja laskmine.
2. Sport.
3. Aiandus, koduilustamine, põllutöö.
4. Elekter majapidamises, telefon, raadio.
5. Topograafia (kaardilugemine ja orienteerumine).
6. Kirjandus.
7. Mitmed teised alad, millede harrastamiseks kohapeal on võimalused.

Kuidas ja missuguses ulatuses neid alasid Noorte Kotkaste organisatsioonis käsitada? Peatun selle juures pikemalt, jättes siiski toomata üksikasjalise kava, vahest pannakse see maksma pärast läbitöötamist Noorte Kotkaste organisatsioonis.

1. Laskeasjandus ja laskmine.

Vanade eestlaste tähtsaimaks tööalaks oli kütmine. Huvi ja kirk kütamiseks on verest sajanõude jookul edasi antud. Veel aastakümneid tagasi, kui jahipidamise õigus oli vaid mõisnikel, oli eestlaste seas palju salakütte. Need ei kütinud mitte ainult materjalsete huvide pärast, vaid kire pärast. Ja kes ei oleks noorelt huvi tunnud laskmise vastu? Laskmine on poisse alati huvitanud. Laskmisel on ka suur tähtsus meie noorsoo riigikaitse ettevalmistuse alal. Juba noores põlves laskmise vastu huvi äratatud, kestab see huvi ka meheas edasi. Kui veel mõni aasta tagasi kardeti sõna „militariseerimine“ ja noori püüti hoida eemale kõigest, mis oli seoses selle sõnaga, siis on nüüd ka need ajad möödunud. Ei tohiks olla takistusi laskmise võtmiseks vanemate poiste töökavasse. Laskmise harrastamine peab aga sündima organiseerituna ja kindla kontrolli all.

Laskeasjanduse ja laskmise harrastamiseks tuleks organiseerida Noorte Kotkaste malevkondades laskuringid, kes töötavad kindla kodukorra alusel ja kellele tegevus laskmise alal sünnib kindlate eeskirjade kohaselt. Laskeõppusi ja laskmisi laskuringis juhib Noorte Kotkaste malevkonna laskepealik, kelle peab leidma Kaitseliidu malevkonna pealik oma laskurite perest, kes tunnevad huvi laskeala ja noorte tegevuse vastu. Laskuringi sisemist elu korraldaks noorte endi seast määratud laskuringi juht. Noortega on kohane läbi võtta väikekalibrilise püssi tundmine, püssi käsitlemine ja laskmine väikekalibrilisest püssist. Peaaegu kõigis malevkondades on väikekalibrilisi püsse ja neid püsse peaksid malevkonnad andma kasutada ka noortele. Ka tuleks noorte tarvis sisse seada klassikatsed ja laskemärgid. Klassikatsed võiksid olla analoogilised Laskurliidu klassikatseile, mis on maksma pandud koolidele riigikaitse õpetuse alal. On noored läbi võtnud laskekooli väikekalibrilisest püssist, siis tuleks neile võimaldada lasta ka sõjaväepüssist.

2. Sport.

Samuti kui laskmine huvitab tänapäeva noori ka sport, olgugi vähemal määral. Spordil on suur tähtsus noorte kehalise tubliduse arenemisel. Spordi kasulikkuse ja poiste huvi pärast spordi vastu ei tohi sport puududa vanemate poiste tegevuskavades. Samuti kui laskmine peab ka sportimine sündima organiseerituna spordiringides asjatundlikul juhtimisel ja kontrolli all.

Spordialadest noored kotkad võiksid harrastada: võimlemist, pesapalli-, võrkpalli- ja korvpallimänge, suusatamist, ujumist ja vetelpäästmist, uisutamist ja kergejõustikku. Noorte üksustes peab tagasihoidlik olema tippsaavutuste tagaajamine, ja seda just kergejõustiku alal. Kergejõustiku võistluste korraldamisel mitte hinnata noorte saavutusi üksikalade tippsaavutuste järgi, vaid kui mitmel spordialal noor spordib ja vastavalt normidele, s. o. mitmewõistluse põhimõttel, nagu see on maksev Soomes poiste spordimärgi katseil. On vaja välja töötada vastavalt poiste aastaste kergejõustiku üksikalade normid ja missuguseid kergejõustiku alasid poistel harrastada. Tippsaavutuste tagaajamine võib noorte juures esile kutsuda südame häireid ja rikkeid, ja seda just võistlustel. Seepärast veel kord — noored ei tohi taga ajada tippsaavutusi, vaid nad harrastagu mitmekesiseid spordialasid, siis tulevad ka tippsaavutused täiskasvanuna.

3. Aiandus, koduilustamine, põllutöö.

Huvikohaste tegevuste kõrval peame noortele pakuma praktilisi ja tulusaid tegevusi, mis noori õpetavad tööle, tööd armastama, ja millest neil veel täiskasvanuna on suur kasu. Noortele maalt on selleks kohasemad: aiandus, koduilustamine, põllutöö ja teised põllutulundusalad. Need alad on küll peamised tegevusalad maanoortel, aga asja tähtsus ja tööpõld on siin nii suur, et need alad ei tohiks puududa Noorte Kotkaste maauksuste töökavades. Aianduse, koduilustamise ja põllutööalade läbimõõtmiseks pole vaja noori organiseerida eri ringidesse, vaid neid alasid võib käsitleda kõigi vanemate poistega. Õppe- ja tööjuhtideks peaks meil küllaldaselt leiduma õpetatud praktilisi põllumehi, agronoome, aednikke ja teisi.

Üheks ergutusabinõuks noortele aianduse ja põllutöö harrastamiseks on katsetööde määramine ja noorte poolt kasvatatud saaduste, „omatööde“, võistluste korraldamine, olgugi alguses väheses ulatuses. Põllutöö ja aiandus on küll paljude noorte üksuste töökavades, kuid need tähtsad alad vajavad maauksustes veel suuremat harrastamist.

4. Elekter majapidamises, telefon, raadio.

Kuna elame elektri ja tehnika ajajärgul, siis ei tohi ka need alad noorte töökavades puududa. Iseäranis tulusad on need meie linnade ja alevike poistele. Ei jõua siin loetella kõike, mis noortega läbi võtta elektri kasutamise alal, märgin vaid mõned: elektervalgustuse seadmed (juhtmed, ühendajad, kaitsekorgid, lülitajad, elektrilambid jne.) ja nende rikked, voolumõõtjad,

elektrikellad, elektrikann, -triikraud, nendega ümberkäimine ja rikked, telefoniaparaat, kaabelliini ehitamine, sideme pidamine telefoniga, detektoraparaat, raadiovastuvõtja ja ringhäälingu kuulamine jne. Tehnika- ja elektritarvete ala ei tohi aga noortega käsitada teoreetiliselt, vaid praktiliselt, nii et noored saaksid ise „meisterdada“ ja käsi külge panna. Õppe- ja tööjuhtideks leidub meil küllaldaselt elektrikuid, tehnikuid ja teisi tehnilise haridusega praktilisi mehi.

5. Topograafia.

Topograafia — kaardi lugemine, maastikul orienteerumine, topograafilise kaardi kasutamine, kaardi ja asimuudi järgi liikumine — pakub piiramatu huvi noortele. Iseäranis suvel, laagreis, matkadel jne. on noortel kohane käsitada topograafia ala. Igal noorte üksusel peaks olema oma ümbruskonna topograafiline kaart, mille võiks jällegi muretseda Kaitseliidu üksuste kaudu. Meie kaartide puuduseks on, et neil on venekeelsed pealkirjad. Sellest puudusest vabaneme, kui noored ise venekeelsete kirjade kõrvale „maalivad“ eestikeelsed pealkirjad. Teine puudus on — meie topograafilised kaardid on vanad, esemed maastikul on muutunud. See siiski ei tohiks teha raskusi kaardi käsitamisel. Topograafia ala õpetamiseks võiks kasutada tegev- ja reservväe ohvitseride.

Kaitseliidus korraldatakse „patrullivõistlusi“, kus tähtsal määral leiab aset kaardi kasutamine, orienteerumine, asimuudi järgi liikumine; üksikuid osasid patrullivõistluste määrustest saaks ka noorte kohta kohandada ja nende järgi vanematele poistele võistlusi korraldada.

6. Kirjandus.

Noorte üksustes ei tohi meie jätta käsitamata kirjandust ja ka kunsti, kui tähtsamaid rahva eluavaldusi. Siin väärib esimesena märkimist: peame noortes äratama huvi raamatu vastu, peame õpetama noort tähelepanelikult raamatut lugema, raamatusse süvenema, loetust aru saama. Paljud meie noored loevad raamatut „masindades“. Kui raamat on käest pandud ja mõni päev hiljem küsida, mis väärib lugeja tähelepanu, mis järeltundust teeb lugeja raamatust, mis väärib meelespidamist, siis vastust ei saa. Isegi peatgelaste nimed on

Noorte suusavägi

unustatud. Niisugust „ajaviite“ lugemist ei tohi noorel olla. Tuleks noortele kindlaks määrata „valitud raamatud“, need muretseda noorte üksuste raamatukogudele ja noortele ülesandeks teha need raamatud läbi lugeda. Kui raamatud läbi loetud, siis need poisid, kes teatud raamatu läbi lugenud, koguda „kirjanduskoondusele“ ja seal läbi arutada, mis raamat käsitab, mis keegi raamatust väärilist leidis. See ei tohi olla ei „kirjanduslik kohus“ ega kriitika, vaid omavaheline mõttevahetus, ka „vaidlus“ läbiloetud raamatu kohta. Sel teel õpetame noori lugema ja raamatusse süvenema. Need „vaidlused“ aga sündigu kirjandustundja juhtimisel.

Olen katsunud tuua tähtsamad tegevusalad, mis võiksid aset leida vanemate poiste tegevuses. Võiks veel loetella teisi alasid, mis noortele pakuvad huvi, on kasulikud ja arendavad noort. Neist paljud leiavad juba käsitamist. Kõikjal ei suuda meie kõiki alasid käsitada ja kogu programmi läbi võtta. Iga üksus võtab ja harrastab seda ala, milleks tal on võimalused (jõud, õppeabinõud, ruumid jne.). Eesmärk on vaid üks — pakkuda poistele neid huvitavaid ja elus kasulikke praktilisi tegevusi, mis arendab poisse ja seob neid Noorte Kotkaste organisatsiooniga, siis hoiame poisid eemale „tänava“ mõju alt, tõmbame neid endi organisatsiooni ja rakendame neid arendavale kasulikule tööle.

Naiskodukaitse ringkondade ja jaoskondade töökavadest

Käesoleva aasta „K. K.“ nr. 2 tööme kokkuvõtte Naiskodukaitse 1937. a. üldtöökavast. Lähtudes sellest üldtöökavast on NKK. keskkorralduse poolt koostatud ja saadetud kohtadele tutvumiseks ja käsitamiseks ka NKK. ringkondade ja jaoskondade näitlikud töökavad, mis toome alljärgnevas kirjutuses. Need kavad on mõeldud alusteks tegelikele kohtadel koostatavatele töökavadele.

NKK. ringkondade töökavad.

Ringkonna tegevusest võiks tähistada järgmist:

1. NKK ringkonna üldtegevuse suunamine.
2. Kontakti pidamine: jaoskondadega, KL malevaga, ülemaalse NKK keskkorraldusega.
3. Jaoskondade üldine asjaajamise ja arvepidamise ühtlustamine, jaoskondade õppetegevuse arendamine. Sissetulekute hankimine oma ülesannete täitmiseks.

4. Organisatsiooni propageerimine.

Jaoskondade üldtegevuse suunamiseks ringkonnad korraldavad NKK suve- ja õppepäevi. Nimeetatud päevadel käsitellakse NKK elu aktuaalseid küsimusi, arendatakse liikmeskonnas distsipliini, ühistunnet ja ühtekuuluvuse tunnet.

Kontakti pidamiseks jaoskondadega korraldatakse vähimalt 2 korda aastas esinaiste ja osakondade juhatajate koosolekud.

Ringkonna esinaise, juhatuse liikmed ja osakondade juhatajad külastavad jaoskondi nende suuremate ettevõtete puhul.

Jaoskondade õppetegevuse arendamine ja asjaajamise ühtlustamine toimub jaoskondade vastavate osakondade juhatajate kursuste ja õppepäevade korraldamisel ning direktiivide andmisel kursuste korraldamiseks koha peal.

Sissetulekute hankimiseks korraldab ringkond koos malevaga või iseseisvalt loterii ja suurema peo.

Organisatsiooni propageerimine: organiseeritakse aktusi, õhtuid, töötatakse kaasa kõigis üldkasulikes üritusis. Kogu ringkonna tegevus peab olema arendatud nii, et töökoormatus jaotatakse ühtlaselt kõikide ringkonna juhatuse liikmete ja osakondade juhatajate vahel.

Ringkonna tegevuse näitlik kava:

Järjekordsed juhatuse koosolekud (2 korda kuus). Samal ajal ka jooksev asjaajamine jaoskondadega kontakti pidamiseks.

Jaoskondade esinaiste ja osakondade juhatajate koosolekud (2—3 korda aastas).

Osakondade juhatajate koosolekud (2—3 korda aastas).

Malevkondade esinaiste koosolekud (iga kahe kuu järele, võivad langeda ühte juhatuse koosolekutega).

Jaoskondade sekretärile ja laekurile 2-päevane kursus.

NKK ringkonnakogu koosolek.

NKK ringkonna suurpäev.

Nõupidamised maleva pealiku ja maleva osakondade juhatajatega.

Nõupidamised seltskondlike organisatsioonidega üldkasulike ürituste teostamiseks.

Osavõtmine esinaiste ja osakondade juhatajate koosolekuist Tallinnas.

NKK jaoskondade töökavad.

Jaoskondade töökavade koostamisel tuleb lähtuda aluseist: nad peavad sisaldama tegevust liikmeskonnas Kaitseliidu organisatsiooni mõtte süvendamiseks, rahvusliku ja riikliku mentaliteedi arendamiseks; liikmeskonna erialalist ettevalmistamist KL ja erakorraliste aegade teenistuseks; ettevõtteid sissetulekute hankimiseks, kaastööd üldrahvuslikele üritustele.

Neid aluseid silmas pidades tuleb koostada jaoskondade töökavad igal pool kohapealseid iseärasusi silmas pidades.

Tegevus tuleb arendada nii, et see pidevalt hoiab eelvuses kogu liikmeskonna ja ka ümbruskonna, ei tohi aga kunagi muutuda koormavaks kogu liikmeskonnale ega ka juhtivaile tegelasile. Liikmeskonna isikliku elu ja ametialalise tegevusega tuleb organisatsiooni tegevuse arendamisel alati arvestada.

1. Liikmeskonnas Kaitseliidu mõtte süvendamiseks, rahvusliku ja riikliku mentaliteedi ning kodaniku kasvatus arendamiseks korraldatakse liikmete õhtuid, õppe- ja suvepäevi, aktusi, auõhtuid.

2. Liikmeskonna ettevalmistamiseks KL ja erakorraliste aegade teenistuseks korraldatakse perioodilisi kursusi: massitoitlustamise, sanitaar, varustuse valmistamise, side- ja vaatlusteenistuse jne. alal. Need kursused toimuvad kindlate kavade alusel. Nende kursuste üldosast võivad osa võtta kõik liikmed, kuna neis käsitellakse ka eraelus üldkasulikke teadmisi; erialalist osa kuulaks toiduks nõutavaid praktilisi harjutusi ja sooritaksid katseid need liikmed, kes valmistuvad ette erialadel tegevusse rakendumiseks. Vajaline on, et iga jaoskond korraldaks aastas ühe säärase kursuse. On kursused korraldatud, toimuvad kursuste lõpetajatele aastas vähimalt 2—3 korda kordamised, kusjuures värskendatakse ja süvendatakse kursustel omandatud teadmisi. Kasulik oleks ka igal aastal korraldada igale erialale vastavalt üks loeng või demonstratsioon.

3. Rahahankimise eesmärgiga NKK esialgu ei pääse mööda pidudest. Väga soovitatav on, et NKK peod kujuneksid traditsiooniliseks ja fikseeruksid kindlatele tähtpäevadele. Sellaseks võiks olla jaoskonna aastapäev. Et saada suuremat tulu, võiks sel päeval korraldada ka loterii. Vabariigi aastapäev annaks samuti tulu pääsetähtedest ja einelauast. Sel päeval võiks korraldada laulipukeste ja riigitegelaste piltide müügi. Võidupüha võiks tulu anda vaid einelaua korraldamisest. Kõik peod peaksid ettekandeilt olema hästi ettevalmistatud, neil peaks valitsema ideaalne kord nii, et nad mõjuksid kasvatavalt kogu ümbruskonnale.

Väljaspool nimetatud avalikke pidusid võiks korraldada kinniseid tee- ja perekonnaõhtuid. Viimased on vaid sis-õigustatud, kui nad taotlevad osavõtjate kodanlike kasvatuselise eesmärgi ning arendavad seltskondlikku kultuuri.

4. Kaastöö seltskondlikele üritusile, nagu emadepäeva korraldamine, kaastöö kodukultuuri ja kodukaunistamise aktsioonile, lastekaitse-, karskuse- jne. nädalale, Eesti avalike tegelaste, kirjanike ja kunstnike mälestuse jäädvustamiseks, seisab peamiselt aktuste, auõhtute, loengute jne. korraldamises. Kodukaunistamise hoogtöö kestab aastaid ja sellele kaastöötamiseks leiab iga jaoskond aladekohast tööd kohadel.

Toon siinkohal näiteid jaoskondade töökavade:

Variant 1.

Detsember: Sanitaarkursus — 4 tundi. Jõulupuu.

Jaauar: Sanitaarkursus — 6 tundi. Liikmete õhtu (liikmete õht. kava II),

Veebruar: Vabariigi aastapäeva pidu. Sanitaarkursused — 0 tundi.

Märts: Sanitaarkursused — 8 tundi. Teeõhtu.

Aprill: Loeng: „Kaunis kodu“, ühine puude ja põõsaste tellimine. Üldkoosolek.

Mai: Emadepäev. Puude istutamine rahvamaja ümber (kõik liikmed võtavad osa).

Juuni: Võidupüha. 3 liikme komandeerimine Kaitseliidu laagri toitlustamisele.

Juuli, august: Suvine vaheaeg.

September: Õunahoidiste valmistamise kursus.

Oktoober: Liikmete õhtu.

November: Loeng: „Tervisliiku toitlustamise aluseid“.

Variant 2.

Detsember: Massitoitlustamiskursus — 8 tundi. Jõulupuu.

Jaauar: „NKK ja karske kodu“. Massitoitlustamiskursus — 8 tundi.

Veebruar: Vabariigi aastapäeva pidu. Massitoitlustamiskursus — 8 tundi.

Märts: Massitoitlustamiskursus — 8 tundi. Liikmete õhtu (kava IV).

Aprill: Üldkoosolek. Loeng: „Matkad, matkavarustus ja matkakultuur“.

Mai: Emadepäev. Vabadussõjas langenute kalmitute korraldamine.

Juuni: Võidupüha pühitsemine. Matk Peipsi ääre. Sanitaarjõudude saatmine Kaitseliidu laagrisse.

Juuli ja august: Suvine vaheaeg.

September: Loeng: „Aia- ja puuvili — esmajärgulised toiduained; nende alalhoid talveks“.

Oktoober: „Haavad ja haavahaigused, nende ravimine“ — loeng.

November: Massitoitlustamiskursus — 8 tundi. Jõulupuu.

Naiskodukaitse välikatla talvel toitu valmistamas

Variant 3.

Detsember: Varustuse valmistamise kursus — 4 tundi. Jõulupuu.

Jaauar: Loeng: „Lastekaitse“. Varustuse valmistamise kursus — 4 tundi. Tegelik varustuse valmistamine — 8 tundi.

Veebruar: Varustuse valmistamise kursus — 4 tundi. Tegelik varustuse valmistamine — 8 tundi. Vabariigi aastapäev.

Märts: Liikmete õhtu. Varustuse valmistamine — 8 tundi.

Aprill: Üldkoosolek. Loeng: „Pesu ja riiete alalhoid ja parandamine“.

Mai: Emadepäev. KL kodu kaunistamine ilupuude ja põõsastega. Ühe NKK liikme kodu ümbruse kaunistamine.

Juuni: Õppereis põhjarannikule. Võidupüha, püha.

Juuli ja august: Suvine vaheaeg.

September: Õunahoidiste valmistamise kursus.

Oktoober: Liikmete õhtu. Varustuse valmistamise kursus — 4 tundi.

November: Varustuse valmistamise tegelik töö — 8 tundi. Jaoskonna aastapäeva pühitsemine kohaliku seltskonnaga.

Säärased kogunemised peavad aga alati sisaldama niisuguse kava, mis ka kogunejaile annab uut, tekitab elevust.

Maleva pealiku kontakti pidamine koosneb maleva pealiku pidevas informeerimises kõikidest NKK üritustest kõige sõbralikumas vahekorras.

Kontakt keskkorraldusega toimub esinaiste päevade, ülemaaliste õppepäevade ja jooksva kirjavahe- tuse kaudu.

Relvadest ja relvaseppadest

Iga sõda toob esile suuri põhjalikke muudatusi relva liikide kasutamises.

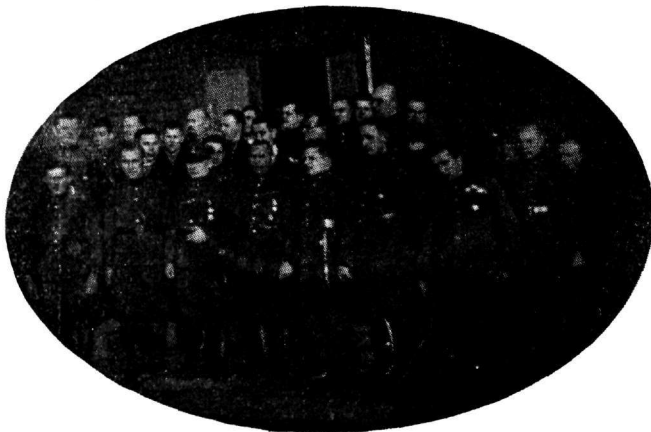
Vastavalt ühe või teise relvaliigi suuremale või vähemale arvatavale ülesandele tuleviku sõjas muutub ka tulirelva konstruktsioon.

Vaatamata tänapäeva moodsa sõjatehnika suurtele edusammudele võib mõnda, et siiski jalavägi etendab tähtsaimat ja otsustavaimat osa lahingus. Seepärast on selge, missuguse huviga jälgitakse kõikjal jalaväe relvade, eriti aga jalaväe individuaalrelva — püssi — arengut.

Iga riik püüab soetada endale tõhusama relvastuse ning seda täiendada ajanõuete kohaselt. See on jõukohane vaid suurriikidele. Väikestel riikidel see on raske. Nad suudavad relvi soetada piiratult ning seepärast tuleb siin eriline rõhk panna olemasolevate korrashoiule ning nende omal jõul täiendamisele.

Relvade täienemised ja tuletehnilised uuendused toovad enesega kaasa ka suuremaid nõudmisi laskurmassi tuletehnilises ettevalmistuses. Nad esitavad ühtlasi õigustatud nõudmisi relva hoolekandes, korrashoius ja parandustes.

Esimeses järjekorras puudutab see relvameistreid, kuid samad nõudmised esitatakse ka juhtivale koosseisule, näiteks, et rühmaülema alates peavad kõik juhid tundma relvade materjalosa sedavõrd täielikult, et nad suudaksid toimetada relvade täielist ülevaatust kõigi kontrollabinõude tarvitamisega, oskama õigel ajal üles leida kulumise ja väliste mõjude läbi tekkinud rikked jne.

Kursandid koos grupi juhtidega.

On ju tõeks saanud, et relva materjalosa mitetundmine, relva hooletu ja lohakas käsitlemine, mitteõigel ajal ja pealiskaudne, s. o. puudulik, relva ülevaatamine ja oskamatu vigade kõrvaldamine võib viia selleni, et relv muutub korratuks ja selle tagajärjel vahet kriitilisel momendil relv lakkab töötamast ja jätab laskuri hädasse. Hoolikas ja korrapärane relva ülevaatust ja õigeaegne vigade kõrvaldamine pikendavad aga relva iga mitmekordselt.

Seega iga juht, olles vastutav relvade hoiu lahingukõlvulistena, peab selleks — peale alatise järelevalve, et relva hooldamine leiaks täpset täitmist alluvate poolt — veel perioodiliselt isiklikult toimetama relvade ülevaatust oma üksuses.

Ja relvurid-meistrid, olles abilisteks juhtidele perioodilistel relvade ülevaatustel, peavad suutma mitte üksi kindlaks määrata relva juures ettetulevaid rikkeid ja puudusi või koguni relva täielikku kõlbmatust, vaid ka kõrvaldama need puudused ja andma juhtnõu laskureile, kuidas kõige paremini relva korras hoida.

Kahjuks aga on vilunud meistreid-relvureid vähe, samuti ei ole müügil õppeabinõusid ja määrustikke, mis haaraksid kõiki tulirelva hoolekande, korrashoiu ja remondi küsimusi. Seepärast on arusaadav, et selle all kannatab kõige rohkem just massirelv — püss.

Et ka kaitseliidu üksuste peamiseks relvaks on püss, siis Kaitseliidu Peastaap, püüdes pakkuda võimaluste kohaselt kõike huvitavat ja õpetlikku, on korraldanud 1929.—1935. a. ajavahemikul mitmed lühiajalised, 3—7-päevased, kursused relvade hoolekande ja korrashoiu alal, mille kavasse olid võetud ka relva juures ettetulevate väiksemate puuduste ja vigastuste kõrvaldamised.

Tõhusaid tulemusi aga need lühiajalised kursused ei annud, eriti neile kursuselastele, kel puudusid praktilised kogemused lukusepatööriistade käsitlemise alal, sest paljaste teoreetiliste teadmiste varal ei saa veel meistriks.

Tööoskus, osavus ja kogemused on ikkagi kõigepealt praktiline oskus ja teatav mehaaniline vilumus, sest mingisuguse tööriistaga töötamist, näiteks viilimist, rajumist, šaaberdamist, lihvimist jne., ei saa õppida raamatust.

Et sel alal jõuda kõige väiksemagi tulemuseni, on vaja puht-praktiliselt, harjutamise teel, omandada rida elementaarseid töötamise võtteid, mida aga nii lihtsalt ja kergesti ei omandata, vaid mis nõuab suurt ajakulu ja järjekindlat püsivat tööd õppuste ajajärgul. Sellega on ka seletatav see nähtus, et senini peastaabi rel-

vatöökotta saabuvad endiselt relvad ka niisuguste vigastustega, mida teatud oskuse ja kogemustega relvur võiks koha peal korda seada.

Et peastaabi relvatöökoja tööd teha otstarbekamaks ja vabaneda koormavatest väiksematest parandustöödest, mida võib täita ka kohtadel, korraldati peastaabi poolt läinud aasta lõpul relvurite kursused, mis kestis 23. novembrist 5. detsembrini.

Kursustele lubati malevail lähetada eeskätt lukuseppi-kaitseliitlasi, kes senini malevais relvade hoolekande ja korrashoiu alal olid töötanud, ja ka neid kaitseliitlasi, kel metallitöö alal oli huvi ja algkogemusi.

Relvurite kursuse põhieesmärgiks oli:

a) anda relvureile hädavajalikke praktilisi teadmisi kaitseliidus tarvitusel olevate relvade materjalosast, nende reeglipärasest lahutamistest ja koostamisest ja mehhanismide koostööst;

b) tutvustada neid relva ülevaatusel lahutatud ja koostatud kujul, sealjuures ilmsikstulnud puuduste ja vigastuste registreerimisega ja lekaalide ja kaliibririte käsitlemisega;

c) kätte õpetada relvureile tegelike näidete ja võtete abil relva ülevaatusel ilmsikstulnud väiksemate puuduste ja vigastuste kõrvaldamist sellekohaste tööriistade ja abinõudega;

d) arendada neis õiget vaadet relva vigastuste tähtsusele, mida tihti ülehinnatakse, ja rikete kõrvaldamisele, et ära hoida tarbetuid parandusi, mille tagajärjel tihti tekitatakse relvale tõsiseid vigastusi.

e) neile kindlaks teha, et kõrvaldamisele kuuluvad ainult need puudused ja vigastused, mis avaldavad mõju relva tõhususele; mitmesugused üksikute osade väiksemad puudused aga, mis ei avalda mõju laskmise tagajärgedele, mehhanismide vastastikusele tegevusele, käsitamise mõnususel, vastupidavusel ja korrashoiule, mõjutavad ainult relva välimust, ei kuulu parandamisele;

f) selgitada neile tegelike näidete abil püsside siselaskmist, selle tähtsust ja vajadust, ja lõpuks

g) süvendada neis relvade hoolekande ja korrashoiu tunnet, tutvustades neid sealjuures tähtsimate hoolekande reeglite ja korrashoiu nõuetega.

Relvade löögivalmis, s. o. lahingvõimelistena, hoidmiseks on kõik ülalooteldud tööd põhjapaneva iseloomuga, mida iga relvur peab teadma mitte ainult teoreetiliselt, vaid ka praktiliselt, et kanda relvasepa nime.

Tähtis on ka teada, kuidas töötada, samuti see, millega, s. o. missuguse tööriistaga. Viimase teadmine on suure tähtsusega, sest tööriistade vormist ja omadustest oleneb 50% täpsus ja kiirus töötamisel.

Lõpuks on tähtsad ka töövõtted, mida ühe või teise parandustöö juures tarvitada ja mis soodustavad ja hõlbustavad vajalike eesmärgi saavutamist, s. o. töö läbiviimist õigete töövõtete, et ära hoida kahjulike nähtuste tekkimist.

Ebaõigete töövõtete juures esineb relvaparandamisel tihtipeale see kurb nähtus, et ühe vigastatud osa parandamisel rikutakse kõrvalasuv osa. Et seda vältida, ongi paljude aastate kogemuste varal kujunenud

Esimene grupp töös

kindlad reeglid, milledest iga relvur-relvasepp peab kaljukindlalt kinni pidama ja neid endas alatasa süvendama.

Kui see kõik leiab täitmist, on relvurite ehk relvaseppade kursused oma eesmärgi saavutanud.

Üksikasjalisem õppekava relvurite kursusel oli lühidalt järgmine:

I. Relvade materjalosa.

Kaitseliidus tarvitusel olevate sõjaväe- ja täpsuspüsside konstruktiivsed iseärasused ja ballistilised omadused: kl. 303" v.-püss 1897., 1898. ja 1905. at.; kl. 303" viimisteldud püss ja kl. 303" (jaapani) lukukojal ja lael täpsuspüssid; vene 3" — 1891. at. ja vene 1935. at. moderniseeritud püssid; inglise 1914. at. ja kl. 1935. at. (inglise lukukojal ja lael) täpsuspüssid; väikekaliibrilised ja vabapüssid; 9 mm püstol „Browning“ ja 9 mm püstolkuulipilduja „Bergmann“, nende reeglipärase osadeks lahutamine ja koostamine ning mehhanismide koostöö.

II. Relvade ülevaatus.

Relvade ülevaatus lahutatud ja koostatud kujul: sihtimisvahendid, etteandja ja päästemehhanism, lukk, laad, tääk; v.-raua õone rikked: rooste ja põletise jäljed, kuluvused, kriimustused, mõlgid, armid, paisuvused, kiled jne.

Koostatud kujul relva mehhanismide vastastikuse tegevuse kontroll, lekaalide ja kaliibririte käsitlemine. Tinaproov, värviproov jne. jne.

III. Relva karakterilisemad puudused ja vigastused, millede kõrvaldamine sünnib harilike tööriistadega.

Need puudused ja vigastused on: kirp või kirbualus lahti, kirbuhari kõver, ümarguseks kulunud, taotud või hoopis kõlbmatu; sihikuraam kõver või viltune, vormist välja paindunud, sihiku sälgul ja raami servadel täkked; siku raami kaeluse loksus või on vormist välja väänatud; sihiku kaeluse lõksud-riivid korratud, puuduvad või kõlbmatud; sihiku raami vedru või kruvi korratud; sihiku raami alus või aluse kruvi korratud; lööknõela ots murdunud, lopergune või lühike; lukk liigub raskesti lukukojas, lukustab praak-lekaaliga või ei võta kaitsevlinna; lukupeataja vedru korratud; löökvedru

murdunud või kokku istunud; päästik kas nõrk või liig tugev; salvekaane lõks korratu; puhastusvarras ei keera pesasse või ei püsi pesas; etteandja korratu, kas on vedru nõrk või tald ei funktsioneeriks korralikult; lukukoja katte servad mölgis; toe- ja sabakruvidel hatud või nuudid üle keeratud; tõmbik välja paindunud või hammas murenenud; hoidrõngad korratud ja kabaraud mölgis või kruvidest lahti; v.-raua saba ja lae vastavas väljalõikes puudub vaba ruum 1—2 mm; rauakate või laad kõver või lõhki jne. jne.

Puudused ja vigastused, millede kõrvaldamine nõuab spetsiaalabinõusid.

Need puudused ja vigastused on: v.-raua suudmel täkked, suue ebaperpendikulaarne, suue kulunud, suudmes paisuvus, v.-rauda tropp kinni jäänud, lõhkine kest või kesta kaelus padruni pesas; sihiku liist lahti, sihiku astmed ei vasta lekaalile; padrunipesa serval täkked; padrunisalve seinad mölgis (padrunite etteandmine korratu); püssi ühenduskruvidel vindilõige korratu või puhastusvardal vinditud osa murdunud; tääk käib otsa raskesti ja kaelus on korratu; kirbualus välja veninud; v.-raua sobitamine laele; püssile uue v.-raua pealemonteerimine; lae jätkamine; kl. 303" v.-püssi viimistlemine ja üksikute osade valmistamine, need on: kirp, kirbualus kõrvadega, eelmine raua kate ja padrunite etteandja plaat; haljaskulunud metallosade oksüdeerimine, brümeerimine, mustamine jne. jne.

IV. Proovilaskmine.

a) Püsside proovimise tähtsus (püssi jook muutu mitmesugustel põhjustel, nagu: laadide tursumine, kuivamine, põrutused jne.). Proovimise ülesanded (kas keskmise tabamispunkti paigunemine õige sihtimise juures on normaalne). Proovimise tähtsajad (pärast igasugust parandust, mis püssi jooku peale mõjuvad). Laskurite valik püsside proovimiseks (kes ei tee mingisuguseid alatisi ja iseäralisi sihtimise vigu). Püsside lasketagajärgede hindamine (kesktabamispunkti väljaarvutamine, 50% vihusüdame raadius, jooksutihedus, tuletõhusus jne.

b) Püsside ülevaatus enne proovilaskmist: (kas raua õõs on puhas, sirge ja padrunipesa korras. Kas sihti-

Teine grupp töös

misvahendid on õiges kohas ja korras. Kas püss on õieti kokku pandud (rõngad, kruvid), lukustamine, päästik jne. Kas lael nõutavad vahed rauasaba ja salve vahel on olemas jne.

c) Väärjooksuga püssid, millede tabavusele mõju avaldavad vead, nagu: rauasuudme ebaperpendikulaarsus, suudme täkked, mitteühtlane lukustusõnarate või sulutugipindade kokkuistumine; lae kõverused; toe ja toepoldi mõju, hoidrõngaste mõju, täägi mõju, sihtimisvahendite mõju jne.

d) 9 mm püstol-kuulipilduja Bergmann'i ja 9 mm püstol-browning'i ülevaatus ja ettevalmistus laskmiseks.

V. Hoolekanne ja korrashoid.

Relvade hoolekanne ja korrashoiu alal võeti kursustel läbi:

- a) — relva v.-raua õõne puhastamine ja hooldamine;
 - puhastamise ja hooldamise tähtsus;
 - miks peame puhastama v.-raua õõnt pärast laskmist;
 - kuidas puhastada raua õõnt pärast laskmist;
 - raua õõne järelpuhastamine;
 - raua õõne puhastamise reeglid;
 - relva muude osade puhastamine ja
 - relva hoidmine ja hooldamine.
- b) Tähtsaimad hoolekanne reeglid ja hooldamiseks tarvisminevad vahendid, nagu:
 - kuum soodavesi;
 - ammoniaagilahund (kõvem, nõrgem);
 - veekindel määre, kuulimääre;
 - lehelised, neutraalõlid ja
 - universaalõlid (Ivol, Junol, Kalitöl).

+

Relvurite kursusele ilmus 100% ülesantuist, mis näitab, et malevail on suur vajadus asjatundjate relvurite järele.

Kahjuks oli aga kursustele ilmunute hulgas ka isikuid, n.-n. isehakanud meistreid, kelle teadmised tööriistade käsitamise alal olid väga nõrgad, seega nende meeste tööoskus jätab palju soovida ega luba usaldada neile relvaparandustöid. Tulevikus korraldatavatest relvurite kursustest saavad osa võtta ainult need, kes omavad meistri või vähimalt õppinud töölise kutse lukusepatöö alal.

Kursused teostati KM Arsenali ruumides, kus olid käepärast kõik kasutamiseks vajalised õppevahendid ja abinõud.

Kursandid olid õppetöö hõlbustamiseks jaotatud kolme gruppi.

Õppetööd kursustel viidi läbi suurima intensiivsusega ja põhjalikkusega. Mehed võtsid õppusist inimlikult osa ja varahommikust hilisõhtuni tehti pidevalt tööd grupi juhtide järelevalvel. Toitlustamine ja korter oli korraldatud KL peastaabi poolt meestele tasuta.

Relvaseppade kursusest osavõtnud 29 mehest osutus tööoskuse poolest rahuldavaks 22 meest, kes said loa kõrvaldada malevais käsirelvade juures ettetulevad väiksemad puudused ja vigastused ja nad nimetati kaitseliidu maleva käskkirjaga relvaseppadeks.

VENE

VEEBRUARI-REVOLUTSIOON

20 AASTAT MAAILMA SUURIMAST PÖÖRDEST

Meie põlv on näinud palju suuri sündmusi, aga vististi kõige vapustavam neist oli Vene 1917. a. veebruari-revolutsioon, mis mõne päevaga pühkis ära Romanovite 300-aastase monarhia ja pööras selle maailmariigi põhjani ümber. See oli suurim revolutsioon, mida maailma ajalugu seni üldse on tunnud. Järgnev enamlaste oktoobri-revolutsioon ei olnud õigupoolest rohkem kui riigipööre, mida mitmel pool, nagu Tallinnas, peaaegu ei märgatudki. Ja Saksa 1918. a. novembri-revolutsioon ei jõudnud talle järele ei ulatuselt ega ka sügavuselt.

20 aastat lahutab meid juba sellest sündmusest, aga veelgi ei ole meil täit selgust, kuidas see kõik võis tulla. Sest, et nii suurt katastroofi mõne üksiku isiku tahe võiks välja kutsuda, seda ei saa keegi uskuda. Veelgi vähem on selgunud kõik veebruari-revolutsiooni määratud tagajärjed — üks neist tagajärgedest on ju ka meiegi Eesti vabariigi tekkimine. Ja Vene revolutsiooniline võim, mis arvati olevat paari nädala küsimus, näib olevat praegu püsivam kui kunagi enne.

✱

Üks on kindel: veebruari-revolutsioon oli maailmasõja tulemus. Venemaa oli olnud sõjaline monarhia ja Vene soldat — tubli sõjamees. Aga maailmasõda nõudis rohkem: ta muutus varsti rahvastesõjaks, vajas kogu rahva majandusliku ja kõlbelise jõu mobiliseerimist, et lõpuni vastu panna. Need jõud ütlesid aga Venemaal üles. Majanduslikult, eriti tööstuslikult arengult ei jõudnud ta lääne riikide ligigi ja juba üheaastase sõja järele jäid tema hiiglasõjaväed peaaegu ilma sõjamoona.

Veelgi halvem oli lugu kõlbelise jõuga. Patriarhaalne vene rahvas teadis, et isake-tsaar sõdib, aga mis pärast ta sõdib, see oli talle juba üsna tume. Ei olnud need pealegi sugugi venelaste maad, kus Vene väed sõdisid ja mille pärast sõiditi. Sõjapidamist juhtis tsaar oma hoovkonna ja bürokraatia abil, kes juba õnnetust Jaapani sõjast ja 1905. aasta revolutsioonist saadik oli kaotanud oma lugupidamise.

Kui siis mõne esialgse edu järele Saksa väed 1915. a. Vene rinde läbi murdsid ning Poola, Leedu ja Kuramaa vallutasid, ja kui ka 1916. a. Brussilovi suur vastupealetung otsustavaid tagajärgi ei annud, läks Venemaal käärimine lahti.

Tsaari ümbruses hakati mõtlema eraldi-rahule. Selleks tagandati liitlaste-sõbralik välisminister Sazonov ja kutsuti valitsust juhtima saksa päritoluga vana bürokraat Stürmer, kes rahutegemiseks pinda pidi valmistama.

Neile püüdeile seisid aga ägedalt vastu Vene seltskonna rahvuslikud ringid — niihästi vabameelsest haritlaskonnast, kes Saksaga rahu tegemisest kartsid Vene tagurluse kõvenemist, kui ka Vene majandusringidest, kes samast rahutegemisest kartsid Saksa majanduslikku ülevõimu Vene majanduselus — „nemetsoje sasilje't“. Eraldi-rahulise püüetele vastupanekuks olid need mõlemad ollused Vene riigiduumas moodustanud n.-n. edumeelse bloki, kuhu kuulus riigiduuma enamus, alates kodanlikest liberaalidest (n.-n. kadetidest või konstitutsioonilistest demokraatidest) kuni mõõdukate monarhistideni. Bloki eeskavaks sai: sõda kuni võiduka lõpuni ja valitsuse üleandmine seltskonna, s. o. riigiduuma usaldusmeeste kätte.

Tsaari hoovkond ühelt poolt ja riigiduuma enamus teiselt poolt — need olid peavastased, kelle vahel mängis veebruari-revolutsiooni sissejuhatus.

✱

Iga isevalitsuse nõrk külg on selles, et selle juures juhuslikud isiklikud mõjud väga suurt, vahest koguni saatuslikku osa võivad mängida.

Tsaar Nikolai II oli iseloomult pehme ja nõrk, kuid sealjuures isemeelne ja vahest isegi kangekaelne valitseja. Palju tugevama iseloomuga oli ta naine, Aleksandra Feodorovna, kuid teatava kallakuga hingehaigusesse ja müstitsismi, mida eriti õhutas ta ainsa poja, troonipärija Aleksei, parandamatu verehaigus.

Tsaarina ümbruses kihas ikka igasuguseid „pühamehi“, — kõige viimane ja kõige mõjukam neist oli Grigori Rasputin, läbitungiva pilguga Siberi talupoeg, nagu räägiti, endine hobusevaras, kes ühendas endas ekstaatilist usumäratsejat ja ohjeldamatut pummeldajat. Ta oskas kõige paremini troonipärija haigussümptoomi vaigistada, ja seega sai ta nii suure mõju tsaari paari üle, et võis teha ja kukutada ministreid. Ta kutsutas siseminister Makarovi, ja kui peaminister Stolõpin, — kõige andekam, kes Venemaal viimasel ajal olnud, — talle vastu töötada julges, siis hakkas ta Stolõpinilegi järeלטulijat otsima. Ta ilmus Nižni-Novgorodi kubernereri Hvostovi juure: „Tulin sind vaatama, — oli mul papakese ja mammakesega sinust kõiksuguseid jutte — kas sa ei tahaks tulla siseministriks?“ Üllatunud Hvostov vastas, et Stolõpin on ju siseminister. „Täna on Stolõpin, aga homme ei ole,“ vastas Rasputin. Siis vabandas Hvostov end: olevat veel noor ja liiga äki-

line. Rasputin saatis sealsamas tsaarinnale telegrammi: „Noor, äkiline, vaja oodata.“

Hiljem sai Hvostov siiski siseministriks, ja äkiliseks ta osutuski.

Sõja ajal sai ta kuulda, et Rasputin ajab tumedaid asju Saksa agentidega. Üks kahtlane pankur Manus oli Rasputini kaudu tsaarilt Vene sõjaplaane välja nuuskinud: oli pärida lasknud, kas Vene väed tungivad peale rajoonis, kus temal, nagu ta seletas, suured metsad on ostedud. Tsaar vastas lihtsameelselt, et Vene väed olevat seal pealetungimiseks liiga väsinud.

Sääraste lugude peale kihvatas Hvostovil süda ja ta pahvatas tsaarile otsekohe, et Rasputin on saksa agent, keda on vaja ära koristada. Ärapiinatud näoilmega vastas tsaar, jäetagu see asi edaspidiseks, praegu olevat suur paast ja ta käivat armulaua.

Hvostov katsus siis korraldada Rasputini tapmist, kuid tema enda abi Beletski andis ta plaanid Rasputinile välja ja Hvostov lendas ministri kohalt. Peaminister Kokovtsev ütles tsaarile: Rasputini taolisi tüüpe olevat ta kohanud vanglas ja sunnitööl.

Lugu läks veelgi hullemaks, kui Rasputin tsaarile hakkas peale käima, tehku see rahu Saksamaaga. Siis meelitasid tsaari sugulased suurvürst Dmitri Pavlovitš ja vürst Jusupov ühes riigiduuma parempoolse liikme Puriškevitsiga Rasputini enda poole külla ja tapsid ta, kuna kogu Venemaa rõõmust hõiskas.

*

Rasputini tapmine ei pannud tsaari ümber mõtlema. Edasised hoobid sihti juba tema enda vastu.

Juba 1916. a. septembris oli edubloki juhtidel olnud salanõupidamine, kus otsusele jõuti, et sündmused, nagu nad Venemaal iseenesest arenevad, paratamatult viivad revolutsiooniplahvatusele. Enamus oli aga siiski optimistlik, ennustades, et lugu läheb nagu Prantsuse 1848. aasta revolutsiooniski: pöörde teevad töölised, kuid võimu korraldama kutsutakse siis mõõdukamad hari tud kihid.

Teine võimalus — et tsaar revolutsiooniähvarduse ees tagasi kohkub ja edubloki juhid valitsusse kutsub. Sel korral otsustati nõuda tsaari enda tagasiastumist oma poja kasuks.

Nõupidamisel vaidles oktoobristide juht A. Gutškov nende optimistlike ennustuste vastu. Ta arvas, et Vene revolutsioon ei kordaks enam Prantsuse 1848. a. revolutsiooni: kes siin revolutsiooni teeb, see saab ise ka võimu võtma.

Selle mõtteavalduse põhjal alustas riigiduuma abiesimees Nekrassov hiljem Gutškoviga juttu, et revolutsioonist ettejäudmiseks tuleks toime panna paleepöörde. Selle plaanitamiseks kutsuti juure veel M. Terestšenko, pärastise ajutise valitsuse välisminister, ja kaardiväe ohvitser vürst Vjasemski — viimane sondee-

ris kaardiväe ohvitseride meeleolusid neis rajoonides, kus tsaari rongi taheti vägede peakorterit ja Tsarskoje Sjeloo vahel kinni võtta. Leiti, et nooremad ohvitserid on paleepöörde poolt, kuid vanemad hoiduvad tagasi. Duuma ringkondades ei olnud ka õiget hakkamist: seal vangutati pead tsaari tahtejõuetu venna Mihaili pärast, kes Nikolai II tagasiastumisel oleks pidanud saama regendiks.

Samal ajal oli semstvot ja linnade liidu ringides ettevalmistusel teine kavatsus — vandeseltsi abil paleepöört toime panna. Kui semstvot ja linnade liidu kongress Moskvas ära keeldi, siis kogunesid selle peajuhid ka salanõupidamisele, kus esimees vürst Lvov, pärastine ajutise valitsuse peaminister, arvas, et suurvürst Nikolai Nikolajevitš, endine vägede ülemjuhataja, peaks paleepöörde toime panema. Tifliisi linna pea Hatisov rääkis selle üle suurvürstiga, kes siis oli Kaukaasia asevalitsejaks. Suurvürst kuulas ära, lubas järele mõelda ja palus teisel päeval vastuse järele tulla. Järgmisel päeval võttis ta Hatisovi vastu ühes oma naisega ja staabiülema kindral Januškevitsiga. Naisele meeldis plaan — võib-olla lootis Montenegro vürsti tütar koguni ise Vene tsaarinnaks saada. Kuid Januškevits kahtles, kas plaan on täideviidav. Nõnda lükati seegi algatus edasi ja vast siis, kui Peterburis juba veebruari-revolutsioon oli käimas, laskis Nikolai Nikolajevitš Hatisovile teatada, et ta nüüd paleepöördeks valmis oleks. Kuid siis oli juba hilja.

*

Revolutsiooniplahvatuse algmed on veelgi lõpuni selgitamata. Näib, et otseseks tõukeks oli — provokatsioon. Rasputini poolt seatud siseministril Protopovil oli plaan välja kutsuda Peterburis tänavarahutusi, et nende mahasurumisel siis lüüa kaks kärbest ühe hoobiga: liidu lepingu järele võis rahutuste puhul Venemaa lahkuda sõjast ja teha eraldi rahu. Ühtlasi pidi ka riigiduuma, kui rahutuste tekitaja, laiali aetama.

Riigiduuma saadeti laiali ja Peterburi peatänavate pööninguile asetati politseinikud kuulipildujatega, et meelevaldajaid rahvahulki tulistada. See sündiski korrapäraselt, kuni — kõigile ootamatult — loobusid sõna kuulmisest mõned kaardipolgud ja ühinesid rahvaga. Sõjaväe mäss levis kohe — revolutsioon oli saanud tõsi asjaks.

Et veel korraldada, mis korraldada annab, astusid riigiduuma juhid Tauria palees kokku ning moodustasid ajutise valitsuse vürst Lvovi juhatusel, kellele mäsulised sõjaväeosad töötasid truudust. Kuid samal ajal olid sotsialistlikud tegelased moodustanud tööliste ja soldatite saadikute nõukogu, kes, valitsedes rahvahulki, sai tegelikuks võimukandjaks. Vast kokku leppides selle nõukoguga sai riigiduuma ajutine valitsus oma tegevust alustada.

Järgmine „Kaitse Kodu!“ number ilmub Kevadepühade puhul
esmaspäeval, 22. märtsil s. a.

Oma ainukeseks võidušansiks lugesid riigiduuma juhid monarhia säilitamise. Monarhia eest tulleminejaid loodeti leida. Vabariik arvati aga venelastele alles liiga abstraktne mõiste olevat, et ta selle eest oma elu kaalule paneks.

Seepärast taheti, et Nikolai II oma poja või vähimalt oma venna Mihaili kasuks troonist loobuks. Kui aga ka Mihail tagasi astus, siis oli seegi šans kadunud.

Vene rahvahulgad olid sõjast tüdinud. „Maha sõda!“ — see oli kõige populaarsem hüüdsõna veebruari-revolutsiooni tänavail — ka Tallinna vene madruste seas. Sellel sõjatüdimusel mängisid sotsialistide juhid osavalt, seades oma kokkuleppe ajutise valitsusega nii, et sel enam korda ei läheks sõjavägesid enda kätte saada.

Omaenda algatusel andis Peterburi tööliste ja soldatite saadikute nõukogu välja oma kuulsa Käsk nr. 1, kus väeosades kästi asutada soldatite komiteed, kelle kätte läheks ülemustelt komandovõim. Seega muudeti sõjaväed lõplikult lahinguvõimetuiks ja võeti valitsuse käest üle.

Selle käsu idee oli pahempoolseilt sotsialistidelt rahvusvahelisel Zimmerwaldi ja Kienthali konverentsidel välja töötatud, kus kolmandale internatsionaalile alus pandi. Nüüd astus see internatsionaal tegevusse ja Venemaa oli tema esimeseks ohvriks.

Ajutise valitsuse ja tööliste nõukogu vahel hakkas kohe arenema võitlus sõja- ja sotsiaalpoliitika pärast. Millest aga kumbki ei rääkinud ega rääkida tahtnud, see oli rahvuspoliitika. Ses asjas olid mõlemad Vene-

maa tervikluse pooldajad: kaotati ära ainult usulised ja rahvuslikud kitsendused. Kuid rahvusküsimus tuletas ise end meele. Mitmekümne tuhande eestlase meelevaldus kandis ta oma sini-must-valgetel lippudel Tauria palee ette. Vastu tahtmist tuli Vene revolutsioonil seadagi lahendama hakata.

*

Mis on veebruari-revolutsioonist tulnud? Vara on sellest veel kokkuvõtteid teha. Ajutine valitsus, kes tahtis sõda kuni võiduka lõpuni, püüti kaheksa kuuga minema. Siis tulid pukile enamlased, kes lubasid rahu „ilma maadevõtmisteta ja sõjakuludeta rahvaste enesemääramise alusel“, tõeliselt aga pidid võitjale sakslasile andma maid, maksuma sõjakulusid ja Saksa kindralitel laskma õhtul piirimaadel, ka Eestis, toimetada oma maitse järele rahvaste enesemääramist. Alles liitriikide võit maailmasõjas tõmbas sellele risti peale ja ühtlasi päästis ka enamlaste eneste naha sakslaste käest.

Vene revolutsioon oli maailmasõja tulemus ja selle revolutsiooni edasiareng sündis maailmasõja ja tema järelsündmuste mõjutusel. Sellest sõjavingust on vististi pärit ka hulk tema haiglasid jooni.

Kuid sõjatormid mõjuvad ka õhupuhastusena. Nii on ka Vene revolutsioon ära pühkinud kõige lähimädanenema Euroopa isevalitsusist. Missugused uued rohelised idud selle asemel maast välja tärkavad, see pole enam revolutsiooni küsimus. See on endise Vene riigi rahvaste elujõu küsimus.

Vabadussõda

N. Jasnetsky maal

Asumaade probleem —

põnevaim päevaküsimus Saksamaal

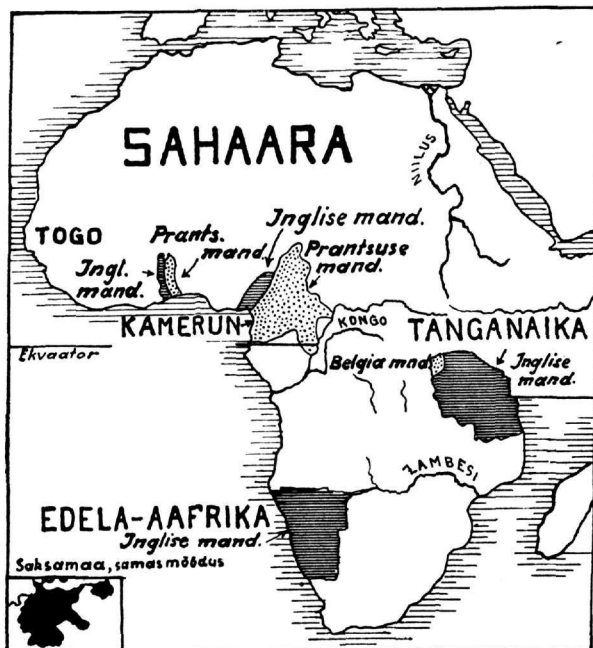
Kuidas sai Saksa endale asumaad ja kuidas ta nad kaotas

„Saksa koloniaalimpeeriumi loomine oli suurimaid rumalusi“ — kirjutas Hitler alles 1923. aastal oma raamatus „Minu võitlus“, mis on saanud tänapäeval rahvussotsialismi evangeeliumiks Saksamaal. Nüüd, pärast 10-aastast võitlust ja 4-aastast valitsemist, on ta põhjalikult muutnud oma vaateid ning koloniaalimpeeriumi idee on saamas selleks rahutuse batsilliks, mis võib nakatada kogu Euroopat.

Tavaline kodanik arvatavasti ei kujutle endale, kus asuvad ja mida õigupoolest kujutavad endast need „mandaat-territooriumid“, milledest on peaaegu iga päev juttu ajakirjanduses. Pealeselle ei jäta ka ükskõikseks küsimus — kuidas said omal ajal need maad Saksa omanduseks, hiljem aga mandaatmaiks. Pole ju kaugeleki mitte kõigis atlasid leida neid muudatusi, mis on toimunud neis koloniaals pärast maailmasõda.

Enne maailmasõda olid Saksamaa päralt mõned saared Vaikse ookeani lääneosas, kuid enamik ta asumaist asus Aafrikas.

Seal olid tal Togo, Kamerun, Saksa Ida-Aafrika ja Saksa Edela-Aafrika.

SAKSAMAA KAOTATUD ASUMAAD AAFRIKAS
All nurgas vasakul: Võrdluseks Saksamaa
samas mõõdus

Saksa Ida-Aafrika, nüüdne Tanganjika, on praegu Inglise mandaadi all, kuid väike, aga tihedasti asustatud osa temast — Ruanda ja Urundi — läks Belgia Kongole.

Saksa Edela-Aafrika sai territooriumi osaks, mis on Inglise mandaadi all üldise nimega Edela-Aafrika.

Togo maakond, mille suurus on 34.000 ruutmiili, ja Kamerun — 200.000 ruutmiili — on tüübilised troopilised kolooniad. Mõlemas on eurooplasi vaid mõne saja ümber, pärismaalasi aga umbes 5 miljonit. Neist maadest saadakse kakaod, elevantilud, koprat (kuivatatud kookospähklid) ja teisi puht-troopika saadusi. Nende ekspordi ja impordi aastane läbikäik ulatub 1.400.000 naelani, olles säilitanud tänapäeval sama taseme mis Saksa valitsuse ajal. Nüüd on see maakond jaotatud Inglise ja Prantsuse vahel.

Tanganjika (koos Ruanda ja Urundiga 380.000 ruutmiili) meenutab Inglise kolooniat Keniat selle poolest, et kuigi ta on troopiline koloonia, erineb ta teistest maakohtadest oma tervisliku kliimaga ja suure hulga mägestikega, kus võivad väga hästi elada ka eurooplased ja aasialased. Koloonia majanduslik areng on sellega kindlustatud. Enne sõda võrdus Tanganjika elanike arv 5000-le, nüüd on neid 8000. Protsentuaalselt on sakslasi vähem kui teistest rahvustest eurooplasi.

Peasaadusteks ja kauplemisesemeiks Tanganjikas on troopiline kanep, puuvill, kohv ja kuld. Ekspordi summa — 3 miljonit naela, impordi summa — 2 ja pool miljonit naela, kuid need arvud on ligikaudsed, sest viimaseil aastail on olnud suuri kõikumisi. Kuid arvestades isegi kõikumisi ületavad nad tunduvalt ennesõjaaegsed läbikäigud. Saksa firmade osavõtt Tanganjika kaubanduslikust tegevusest on tugevasti vähenenud, kuid viimasel ajal kasvab see jällegi.

„Edela“ koloonia meenutab üldiselt Aafrika lõunaosa. Seal võivad hästi elada valged, kuid tingitult mustade tööst. Peatöölalad on karjakasvatus ja kullatootmine. Muinasjutuliselt rikkalikke teemandikaevandusi, mis asetsevad end. Saksa territooriumil, praegu ei kasutata — seepärast, et nad ei võistleks Kimberley kaevandustega, mis asetsevad Lõuna-Aafrikas ja on alati kuulunud inglasile.

Enne sõda oli seal eurooplasi 15.000, neist 12.000 sakslast. Praegu on eurooplasi 31.000, neist sakslasi kõigest 2000. Kaubanduslik läbikäik on veidi alanenud, võrreldes ennesõjaaegsega. Siiski aastast 1919 kuni briljantide tootmise piiramiseni veeti sealt vääriskive välja rohkem kui 2 miljoni naela eest.

AAFRIKA KULDRANNIK,
kus tekkis esimene saksa
asundus a. 1680

Vaikses ookeanis asetsevaist asumaist Uus-Guinea koos Bismargi ja Salomoni saartega on praegu Austraalia mandaadi all. Need on metsikud, läbi uurimata ja vähese elanike arvuga maa-alad. Siiski nende eksport, mis koosneb peamiselt kullast ja koprast, ulatub 2 miljoni naelani aastas.

Lääne-Samoa, mis on praegu Uus-Meremaa mandaadi all, evib väikese majandusliku tähtsuse. Siiski täiesti väike Nauru saareke (Inglise mandaadi all Austraalia valitsuse juures) pakub suurt huvi, olles rikkalikemaks fosfaatide asukohaks, „rikkaimaks saarekeseks maailmas“.

See ongi kõik, kui mitte lugeda laialipaisatud saarekesi, mis kuuluvad Marssali, Karoliina ja Mariani saarte gruppide juure (Jaapani mandaadi all), kust Jaapan veab välja kaunis palju riisi, suhkrut, kala ja fosfaate, mis aga ei suuda pakkuda kuigi palju huvi ükskõik missugusele teisele riigile.

Säärane on „Saksa koloniaalimpeerium“, mille tagasisaamist praegusel ajal püüavad saksa diplomaadid.

Kuid kuidas omandas ja kaotas Saksa nad?

Asumaade hankimise asjanduses oli Saksa maha jäänud teistest riikidest. Saksa valitsejad olid liialt süvenenud Euroopa probleemidesse ja pealegi olid neil teatavad eelarvamised meretaguste avantüüride suhtes. Alles aastal 1680 tekkis Aksimis, Aafrika Kuldrannal, väike Saksa asundus, kuid seegi müüdi 40 aastat hiljem hollandlasile.

Isegi Friedrich Suur arvas, et kõik kauged maa-alad on riigile vaid koormaks. Samuti leidis ka Bismarck, et need viivad rohketele ja ebasoovitavatele tülidele üksikute maade vahel. „Ma ei ihka asumaid, nad on head vaid selleks, et soetada endale liigset tööd“ — kinnitas „raudne kantsler“.

Samu vaateid pooldas veel 1923. aastal ka Hitler, lugedes isegi kõiki kõnelusi asumaade tagasisaamisest asjatuks sõnadetegemiseks ning tühipaljasteks sõnakõlksudeks.

Kuid möödunud sajandi 80-dail aastail muutus majanduslik surutis ja sellega kaasaskäiv asumaade püüdmise tung sedavõrd tugevaks, et see mõjus isegi „raudsele kantslerile“. Algas jaht asumaadele Aafrikas. Inglise ja prantsuse uurijad ning reisijad püüdsid üksteisest ette jõuda, kindlustades oma valitsustele võimalikult rohkem sobivaid asumaid Aafrikas. Bismarck, kui teda juba kord suudeti veenda, hakkas kiiresti tegutsema. 1884. a. aprillis, pärast viisakat järelepärimist Londonis, kas Inglise pole mingit pretensiooni sellele Lääne-Aafrika territooriumile, mis asetseb Kapimaa ja Portugali Angola vahel, kuulutati Saksa protektoraat tähendatud maa-alale. Kuu aja pärast Nachtigall annekteeris Togo ja Kameruni kalda ja Karl Peters sõlmis

Esimesed Saksa asumaade rahad

Pärismaalastest väeosa defileerimas

lepingud pärismaalaste pealikutega Ida-Aafrikas. Vaikses ookeanis heisati Saksa lipp Uus-Guineal ja tervel real väikestel saartel. Mõne kuuga sündis Saksa koloniaalimpeerium.

Sellele järgnes 30 arenguaastat, aga ka tavalised tülid, mis kestsid kuni piiride täpse kindlaksmääramiseni.

Ei puudunud ka tavaline häbistav ja kurb petmise ja kägistamise ajajärk eurooplaste poolt — neid usaldanud pärismaalaste vastu.

Halvimateks episoodideks olid Karl Peters'i seiklused sel maal.

Siis aga, pärast kümneaastast arenguaega, puhkes maailmasõda. Kaotanud kontrolli merel, polnud Saksal võimalik kaitsta asumaid, mis kuu-paari jooksul vallutati inglaste ja prantslaste poolt. Aasta pärast oli kõikjal lõpp Saksa protektoraadil, välja arvatud Ida-Aafrika asetsevad Saksa asumad, kus Lettow-Forbeck ja ta pärismaalastist sõdurid-askaarid pidasid edukalt partisaanisõda vallutajate vastu kuni maailmasõja lõpuni.

10. detsembril 1918. a. esines Wilson ettepanekuga, et kõik Saksa asumad tuleksid anda Rahvasteliidu kontrolli alla ning jaotada väikeste riikide vahel, kes teostaksid nende valitsemist. Wilsoni kava järgi oleksid kõik asumaist saadud tulud läinud Rahvasteliidule.

Kuid tõelised vallutajad, kes asusid neil asumail, ei tahtnud vastu võtta Wilsoni ettepanekut. Leidlik Inglise-Aafrika riigitegelane Smuts, püüdes lepitada asumaade vallutajaid, mõtles kompromissina välja „mandaadid“. Hoolimata Saksa protestist anti ta asumad võitjate rahvuste valitsemise alla, kooskõlas Rahvasteliidu vaimuga ja juhtnööridega.

Säärane on Saksa asumaade saamise ja kaotuse lugu, mis alles hiljuti olid Hitleri arvamise järgi „liigseks koormaks“, kuid millede tagasisaamine nüüd tema arvamise järgi on Saksa prestiiži ja majandusliku õitsengu küsimuseks.

H. N.

Kuidas Ameerika astus maailmasõtta

INGLISE SALALUURE PALJASTAS SAKSA URGITSEMISED MEHHIKOS

23. veebruaril 1917. aastal Ameerika Ühendriikide saadik töötas veel hilja õhtul Saint-James'i lossis oma kabinetis, kui äkki helises ta isiklik telefon. Kõnelus oli lühike. Saadik oli nagu veidi tusane hilise tülitamise tõttu, aga sellest hoolimata andis ta käsu auto ette saata. Ja mõni minut hiljem astus ta juba nii tuttavasse Foreign-Office'i riigisekretäri kabinetis.

Vana diplomaadi osav silm märkas kohe, et minister on millegi pärast erutatud. Ja tõesti võttis Balfour temale just mitte omase äkilisusega saadiku vastu ning sulges tema järel ukse just nagu tugevamini.

„Lubasin enesele, kallid härra Page, Teid tülitada mitte just sobival kellajal,“ ütles riigisekretär, nihutades sealjuures oma tugitooli, „kuid on juhtunud midagi, erakordse tähtsusega sündmus. Siin on doku-

ment. Kas Te vahest ei sooviks sellega isiklikult tutvuda?“

Saadik võttis kirja vastu. Ta asus seda lugema ja iga hetkega muutusid ta kivistunud näojooned ikka elavamaks, kuni need muutusid imestustavaldavaiks. Siis heitis ta pilgu riigisekretärile. Umbes minuti vaikusis mõlemad.

„See kõik on juhtunud nii ootamatult, et ma ei suuda oma mõtteid koguda. Noh, ütelge, kuidas see kõik on avalikuks tulnud?“ Balfour küürutas saadiku poole.

*

Aeg oli jõudnud juba ammu üle kesköötunni, kui minister Page koju tagasi jõudis. Kaua kõndis ta oma kabinetis, kuni viimaks andis käsu äratada oma

I sekretär. Kell 2 öösel koostati ja šifreeriti järgmine telegramm: „Washington. Riigisekretärile. London, 24. veebruaril 1917. a. kell 2 öösel nr. 5746. Täiesti salajane. Mõne tunni pärast saadan eriti Teile ja presidendile erilise riiklikust seisukohast tähtsa telegrammi. Page.“

Mis põhjustas sellase telegrammi saatmist ning öist kokkusaamist Balfouriga?

Õhtul sai Londoni admiraliteedi juures asuv Intelligent-divisjoni dešifreerimise büroo terve paki salajasel teel kinnipüütud telegramme. Üks neist telegrammidest osutus eriti kõvaks pähkliks ega lasknud end kuidagi dešifreerida. Lõpuks pärast pikaajalist ning peadurdvat tööd andis lõpust alates kolmas grupp siiski järele.

„Kurat võtaks, nähtavasti hakkab asi edenema,“ hüüdis kergendatult üks dešifreerijaid. „See on Zimmermann, kes millestki telegraferib Bernsdorfile.“

Esialgu ei läinudki korda telegrammi täies ulatuses dešifreerida, aga jätkus sellestki. Juba seegi, mis korda läks dešifreerida, oli niivõrd sensatsiooniline, et see mõjus otse lõhkeva pommina. Telegrammid anti otse edasi admiraliteedi salajase osakonna ülemale admiral Hullile. Tema, isiklikult dešifreeritud telegrammi kontrollinud, sõitis viivitamata Balfouri juure. Viimane leidiski tarvilise olevat Ameerika saadiku isiklikult välja kutsuda.

Samal ööl sai Washington hoiatustelegrammi Page'ilt. Võeti tarvitusele kõik abinõud, et järgnev telegramm viivitamata edasi toimetataks Valgesse Majja. President ja ka riigisekretär sel ööl magama ei heitnud. Viimaks saabus ka telegramm ja Wilson alustas isiklikult selle dešifreerimist.

„Washington. Riigisekretärile. Erakorraline. Kõrgeimal määral salajane. London. 24. veebruaril 1917. a. kell 8.30 min. hommikul, nr. 5747. Balfour just tutvustas mind Zimmermanni telegrammiga, mis on lähetatud Ekkartile via Washington ja mis viimasele on saadetud Bernsdorfi poolt. Juhin teie tähelepanu asjaolule, et Briti admiraliteedil on võimalus dešifreerida Saksa diplomaatilisi telegramme ning et tal on võimalus hankida kõikide telegrammide ärakirjad, mida vahetavad omavahel Bernsdorf ja Ekkart. Inglismaa hoiab seda suure saladuses ning ka Balfour palub omakorda seda hoida kõige suurema saladuskatte all.“

Sensatsioon oli täieline. Kui president ja riigisekretär telegrammi dešifreerisid, arvasid nad algul, et see on mingi grandioosne müstifikatsioon.

„Kas meie armas Page ei ole mitte sattunud õnge otsa?“ ütles mõttesse vajunud president Wilson.

„Kahtlen,“ vastas riigisekretär, „vanamees on liig ettevaatlik. Kuid teisest küljest, muidugi, on täiesti võimalik, et see pole midagi muud kui kellegi intriigi, sihiga meid sõtta kaasa kiskuda. Siiski...“

„Lugege mulle veel kord ette ingliskeelne tõlge,“ tähendas president.

Riigisekretär luges: „Washington. Saksa saadikule krahv von Bernsdorfile. Berliin. 19. veebruaril 1917. a. nr. 1658. Ärakiri von Ekkartile, saadikule Mehhikos.

Dešifreerida isiklikult. Püüdke alal hoida Ameerika Ühendriikide erapooletus. Kui see on raskendatud, tehke Mehhikole ettepanek astuda meiega liitu järgmistel tingimustel: ühine sõjapidamine, ühine rahutegemine, tugev rahaline toetus ning kindlustus tagasi võita Mehhikole kaotatud territooriumid Tehhases, Uues-Mehhikos ja Arizonas. Kõik see usaldatakse teile, et hoiaksite kogu loo kõige suuremas saladuses. Peab katsuma mõjutada Mehhiko presidenti, et ta astuks ühendusse Jaapaniga ning et Jaapan siis lööks end liitlasist lahti. Vastavad sammud on juba astunud. Selgitage presidendile, et halastamatu allveelaevastiku-sõda tingimata sunnib Inglismaad sõlmima separaatse rahu. Zimmermann.“

Ka teiskordne telegrammi ettelugemine ei suutnud presidendi arvamisi mõjutada. Liig uskumatuna paistis see kõik. Ta andis käsu Inglise valitsuselt pärida nõusolekut avaldada telegrammi tekst saksa keeles. Wilsoni arvamise järgi võis sellesse loosse vaid avalikkus tuua selgust. Balfour mõtles kaua selle juures ning Page'il tuli näha kurja vaeva. Ummikust aitas välja admiral Hull, kes kutsuti konsulteerimisele. Ta seadis aga tingimuseks, et asi pidi kujunema nii, nagu oleks selle loo avastanud Washington ise ja et viimane nõus- tuks sellega, mis selle järele avaldatakse Inglise ajakirjanduses.

Admiral kohtas samal päeval „Daily Maili“ peatoimetajaga ning leppis viimasega mõnes asjas kokku. Võib nüüd kujutella, millise paanika see välja kutsus Wilhelmstrassel, kui teatavaks sai, et Saksa välisministri salajane telegramm on avalikkusele teatavaks saanud. Ameerika Ühendriikides ja ka kogu maailmas saavutati täieline vapustav efekt.

Zimmermann mõirgas ja pildus. Kuidas ja mis teel sellane kõige salajasem dokument oli teatavaks saanud Washingtoni valitsusele? Ja silmapilk lendasid kõikidesse Ameerika Ühendriikide saksameelsetesse ajalehtedesse vastavad informatsioonid. Kõne all olevate ajalehtede eriväljaanded tõid ära süllapikkuste tähtedega: „Vale“... „Provokatsioon“... „Hingevaakur Inglismaa tahab meid sõtta kiskuda...“ Ajalehed soovitasid ameeriklasil mitte uskuda „kõlvatumat Albioni“. Kuid siin astus paljastustega välja „Daily Mail“. Inspireeritud admiral Hullist, ajaleht andis tõetruu kirjutuse sellest, kuidas salajane saksa dokument oleks nagu olnud varastatud Ameerika vastuluureagentide poolt Saksa Ameerika saatkonna I sekretäri dr. Magnuse magamistoast. Admiral Hulli soovil ajaleht ühtlasi puudutas ka Intelligent-divisjoni, mis temale allus ja mis ei pidanud seisma küllalt oma kõrgusel.

Ajalehe kirjutused pidid sakslasile näitama, kui- võrd nigel on Inglise salajane aparaat. Kui president Wilson avaldas ajaloolise Zimmermanni telegrammi, Hull võttis tarvitusele kõik abinõud, et Saksa võimud kuidagi ei oleks võinud taibata seda, et Inglismaa oleks olnud sellesse loosse segatud. Admiral Hulli palvel paigutas „Daily Mail“ ka edaspidi kõuekärgatusena mõjuvaid artikleid oma veergudele, mis kõik olid juhitud Intelligent-divisjoni aadressil. Sellega saavutati, mis ta- heteti, ja leht osutas oma vastutulelikkusega suure teene.

„Daily Maili“ artikkel salajase dokumendi vargusest dr. Magnuse korterist vapustas Berliini. Süütu Ekkarti ja ta sekretäri turjale langes nüüd suur patukoorem. Ministeeriumi järelepärimisele saadik vastas: „Kõik telegrammid dešifreeriti isiklikult dr. Magnuse poolt, originaalid põletatakse ning ärakirjad hoitakse alal tulekindlas kapis, mis on müüritud dr. Magnuse magamistoa seinale. Kõne all olevat telegrammi luges Magnus sosinal minu kabinetis, ajal, millal kõik, ka teener, magasid. Mitte ükski tekst ei võinud dr. Magnuse käest libiseda ega kaduma minna tulekindlast kapist, mille avamise saladus on teada vaid temale ja minule. Ekkart.“

Muuseas poliitiline olukord Ameerika Ühendriikides muutus üha teravamaks, ja seda Saksamaa vastu. Seltskonna arvamine, suures enamuses, nõudis sõttaastumist liitlaste poolele.

Zimmermann telegrafeerib Ekkartile: „Alustage läbirääkimisi liidust. Mehhiko president peab mõjutama Jaapanit. Võtta kõik tarvitusele, et Mehhiko tõmmata meie liitlaste hulka.“

Kartuses saksa allveelaevade atakeerimisest lõpetati kõik mere kommunikatsioonid Ameerika ja Euroopa vahel. President pöördus sooviavaldusega kongressi poole alustada sõjariistus erapooletust. Et ära hoida Ameerika sõttaastumist ning et eeskätt mõjutada kongressi välisasjade komisjoni esimeest, krahv Bernsdorf nõutas täiendavalt krediiti 600.000 dollarit. See telegramm dešifreeriti Inglismaal ning tehti otsekohe teatavaks Wilsonile. Nüüd järgnes passi kätteandmine krahv Bernsdorfile. Krahv asus Rootsi ristlejale „Frederik VI-le“ ning lahkus Ameerikast. Ikka veel teadmatuses olles, et nende salajased telegrammid dešifreeritakse Inglismaal, sakslased jätkasid Mehhiko bombardeerimist ning püüdsid Mehhikos õhutada vihavaenu Ameerika Ühendriikide vastu. Ekkart omakorda teatas, et läbirääkimised jätkuvad ning et Mehhiko presidendil on olnud 2-tunnine sõbralik jutuaamine Jaapani saadikuga. Ekkart nõudis sõjariistade ja kulla saatmist. Zimmermann: „Telegrafeerige, millised relvad ja sõjamoon oleksid Mehhiko valitsusele vajalised. Hoolitsege, et sõjavarustust saaks ka Jaapanist ning Lõuna-Ameerikast meie krediidi eest.“ Saksa sõjaline agent Mehhikos teatas: „Abikonsul Mazatlanis teatab, et kindral Villa ootab Hamburgist kolme laeva sõjavarustusega ja et soovitav oleks laevad saata Mazatlanile või Manzanillasse. Meil läks korda ühendusse astuda kindral Conty'ga, kes asub Kalifornias.“

6. aprillil Ameerika Ühendriigid kuulutasid Saksamaale sõja. Zimmermann telegrafeerib Ekkartile: „Teatage viivitamata, kui suurt summat oleks vaja ekspeditsioonikorpuse formeerimiseks. Täpselt tähendage ära sadam, kuhu juhtida esimene laev erapooletu riigi lipu all, mis toob sõjavarustust.“

Vastus: „President teatas, et praegusel juhul ei saa juttugi olla Mehhiko väljaastumisest. President arvab ka, et nüüd, kus on avalikuks tulnud salajane läbirääkimine, edaspidine mõtetevahetamine tuleb lükata edasi soodsas silmapilgu leidmiseni.“

Nii varises kokku Saksa viimne katse kiskuda sõtta Mehhikot. Jäi järele vaid üks abinõu — ära kasutada kogu salakuulajate võrku ning saksameelseid voole, et välja kutsuda rahutusi Ameerikas eneses. Enne Ameerika sõjakuulutamist see vägev salaluure-organisatsioon oli juhitud Ameerikas asuvate liitlaste vastu. Nüüd taheti seda juhtida Ameerika enese vastu.

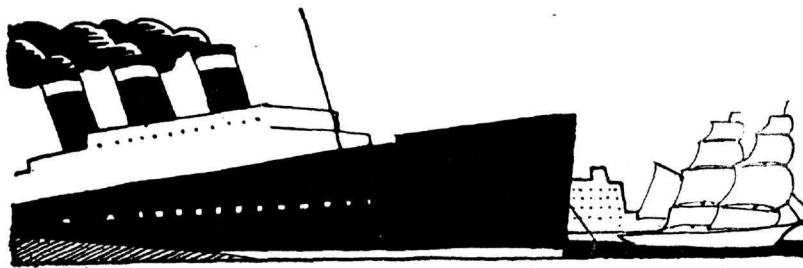
Sir George Aston jutustab oma mälestustest teenistuses „Intelligent-Service'is“: „Saksa salaluure ning allveelaevastiku-sõda — need kaks salajast abinõu olid frontide stabiliseerimisel kõige hirmsamateks ja mürgisemateks instrumentideks, mis tekitasid veriseid haavu liitlastele. Siin oli vaja suurt tahtejõu pingutust ning mõistust, et nende vastu võidelda...“

„Seisukord oli väga tõsine,“ jutustab Aston edasi. „Vene katastroof, mis ei olnud mõjutamata saksa salaluurest, andis sakslasile võimaluse oma väeosad visata Prantsusmaa kallale. Foch'il ei jatkunud jõude. Väerind taganes. Douglas andis oma kuulsa käsu: „Võidelda, toetudes seinale vastu...“

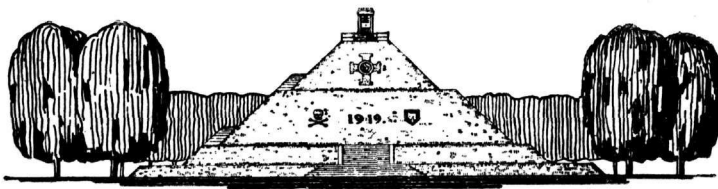
Mäletan, ühel hommikul töötasin oma büroos. Äkki isesugune sumin, nagu oleks kogu ookean kaela tulnud, ja see kostis kõrvu avatud aknast. Kuulatasin. Kohin suurenes... Vaatasin aknast välja. Mis on lahti? Rahvamurd. Kõikide pilgud on juhitud sinna, kust kuuldub kohin. Ikka veel mitte taibates, mis õigupoolest sünnib, läksin palkonile. Tuulehoog tõi minu kõrvu hünni helid. Mis see kõik võis tähendada? Mõneks minutiks vaikus kõik. Uued, tundmatud akordid. Rahva kisa sumbutas need. Siin nägin siis Whitehallist alla tulevat kaminioonide rida. Rahvas jooksis järele. Kõik selgus. See oli Ameerika sõjaväeavangard, kes esimesena astus Inglise pinnale. Unustamatu päev. See kiskus kogu Inglismaa enesega kaasa. Kõik tundsid, et nüüd antakse sõjale lõpplöök.

„Vaata, niisugune oli Inglise admiraliteedi salaluure töö tagajärg,“ lõpetab sir George Aston.

V. H.

Valgamaa

vabastamise mälestusmonument Paju lahinguväljale

Vabadussõja algpäevil Lõuna-Eestis ei suudetki veel organiseerida vaenulistele vägedele tõsist vastupanu, kui taanduvate okupatsioonivägede kannul punavägi oli vallutanud Valga ja Tartu ning jatkas edasitungi maa südamesse.

Sajandite kestes oma lõunaraja-äärse asendiga sõdade tallermaaks olnud Valgamaa langes kogu oma piirides enamliku võimutsemise ja terrori vintsutusse.

Vaatamata taandumisperioodi masendavusele suudeti siiski organiseeruda tagalas ja taandumislahinguis panna purunematu alus lahinguväeosadele, kes peagi kogu rindel alustasid spontaanset pealetungi vaenlase väljaviskamiseks kodumaa piiridest.

Võitlused Valgamaa vabastamiseks ei piirdunud ainult paari lahinguga, vaid nõudsid meie alles veel formeerimisajastus olevailt väeosadelt püsivat ning visaduse ja vaprust hingestatud võitlust jaanuari algusest kuni veebruari esimeste päevadeni. Hiljem jätkusid üksikute väeosade sangarlikud kaitselahingud Valgamaa lõunarajal, soodes ja metsades, kus vaatamata laiadele rinnetele suudeti murda kõik vastase pealetungid.

Valgamaa vabastamise võitlustega on seotud paljud meie nimekad lahinguväeosad, eesotsas oma vaprate ja osavate juhtidega. Valgamaa vabastamise võitlused algasid 1919. a. jaanuari esimestel päevadel. **Kärstna-Helme-Karksi-Taagepera lahingute**ga, kus külg külje kõrval teostasid murrangulahinguid **3. ja 6. Rügement, skaudid ja Sakala partisaanid**. Need võidutahtelised lahinguväeosad suutsid surmata punaväe võidutseva edasitungihoo ja visata kolmekordselt ülekaaluka vastase purustatult jaanuari lõpuks Pedeli metsadesse ja Valka, kust ta paanilist taandumist Paju lahinguga veelgi kiirustati.

Paju lahing — viimne pingutus Valgamaa vabastamisel — teostus jaanuarikuu viimsel päeval. Tartu suunast pealetungivad **Kuperjanovi partisaanid ja Põhja Pojad**, soomusrongide toetusel, murdsid Paju väljadel oma võiduteel tõkkena ees oleva punaväe vastupanupunkti vallutamiseks vastase selgroo lõplikult. Paju mõis oma kivist hoonetega ning aedadega kesk maastiku domineerivat kõrgendikku, ümbritsetuna lagedaist põldudest, pakkus punaväele võrratu kaitsesepositsiooni. Vaenlane oli Paju kaitseks koondanud rohkearvulise eliitväeosadest koosneva garnisoni, peamiselt punaseid lätlasti, keda tunti vaenlase löögiväeosana.

30. jaanuaril Kuperjanovi partisaanid vallutasid Paju, kuid samal ööl teostas vastane vastukallaletungi ja partisaanid olid sunnitud Paju mõisa loovutama vastasele.

31. jaanuaril algas uuesti hoogus pealetung Paju vallutamiseks, kus korduvate kallaletungidega kohati

kuni mõisa pargini välja jõuti, kuid siiski edu arendada ei suudetud.

Lahingu kulminatsioon ja lahendus saabus kell 1700, mil partisaanidel ja Põhja Poegade rügemendi I pataljoni osadel väga innuka ja vihase võitluse tulemusena õnnestus murda vastase vastupanu.

Rikutud raudtee takistas meie soomusrongide tegevust ja osavõttu Paju lahingust, vastasel oli aga kasutada paar soomusrongi, soomusauto ja patareid. Kuid kõik raskused ja vastase ülekaal ei suutnud pidurdada meie osade pealetungihoo, mis on eestlaste visadust, mehisust ja vahvust tunnustavaimaid võitlusi.

Mitmepäevase verise võitlusega Paju väljadel, kus punavägi varises kokku meie vägede hoogsa ja visa pealetungi ees, lõppesid võitlused Valgamaal. Purustatud enamlaste osad paisati välja Valgamaa piiridest ja pandi alus Põhja-Läti vabastamisele.

Kuid võidud nii **Helme-Tõrva** kui ka **Paju** all saavutati vaid suurima tahtejõuga ja ohvrimeelsusega. Neid võite ei saavutatud kergesti. Paju väljadel üksi töid oma suurima ohvri isamaale, eesotsas vabadussõja heroilisima juhi — meie partisaanide võitlusvaimu hingestaja — **leitnant Julius Kuperjanoviga, 123 meest**, kellede verega rajati võit Paju väljadel ja kanti sealt edasi sõja võidurikka lõpuni ning kantakse edasi tänapäev ja tulevikuski.

Soomu abiväed said Paju all tõsiseima tuleristimise, siin rajati vennasrahvaste relvavendlus.

Tänapäeval ei ole mõisaväljad Helmes ja Pajus enam tühjad ja kõledad, vaid on tihedasti nägusate taludega asundatud ja kandmas hoolsa töö tulemusena vilja, mis annab head lõikust. Kuid selles ülesehitavas töös, mis nii jõudsate sammudega edenemas endistel lahinguväljadel, ei tohi hetkekski unustada võitlusajastut, võitlusi ja võitlejaid, kes relvadega rajasid riigile iseolemise ja andsid rahvale tagasi ta õigused ja vabaduse.

Meie tänapäeva kaitsetahte kultiveerimine, valmisolek võitluseks lõpuni, kõik see oma sügavate juurtega toetub vabadussõjale.

Vabadussõjast ammutab noorsugu heroismi, ta on selleks lülilik, mis seob erinevaist oludest, aladelt ja maanurkadest kogunevad mehed üheks võimsaks teravikuks riigikaitsealises töös.

Meie kohus on vabadussõda säilitada.

1932. a. kevadel alustas tolleaegne 2. Diviisi ülem kindral N. Reek Valgamaa lahingute jäädvustamise mõtte, et säilitada neid tähtsaid võitlusi, mis peaksid sajandite kestes äratama aukartust vabadussõja sangarite tegudest tulevastes põlvkondades ja tiivustama neid õilsatele tegudele.

Kolonel-leitnant E. Ahmani algatusel moodustatud Paju Lahinguvälja Mälestamise Komitee algas eeltöid

kindral N. Reegi idee teostamiseks, ning suutis lühikese ajaga propageerida seda mõtet laiades hulkades ja asuda monumendi püstitamise eeltöödele.

Kol.-ltm. E. Ahmani lahkumisega Valgast tekkinud ajutine seisak komitee tegevuses likvideerub kolonel F. Pinka valimisega komitee esimeheks, kes energiliselt jätkab ja organiseerib monumendi püstitamise eeltöid, mille tulemusena on koostatud monumendi kavand, mis on omapäraseimaid ja oma mõõdetud küllaltki imposantne.

Monumendi eesmärgiks on esmajoones Paju lahingu jäädvustamine, kuid kohalikus seltskonnas levinud mõtete kohaselt peaks ta oma peaesmärgi kõrval taotelema kõigi Valgamaa piirides teostunud võitluste mälestamist. Kavatsetav monument oma lihtsuse ja monumentaalsusega teatavates piirides läheb sarnadusele muistse maalinnusega, mis loob ühendava silla kaasaja ja muistse võitlusajastuga. See elustab ja restaureerib sajandite eest teostunud ugalaste ja sakalaste sangarlikke retki läbi Valgamaa lõunasse ja võitlusi meie toleaeagsel lõunarajal Koiva ja Säde kaldail.

Monument ühtlasi töö ja võitluse sümbolina rõhutaks Valgamaa osa meie lõunarajal, seda heitlust võõraste tõmbetuultega, mille tulemusena siiski on jäänud kindlasti püsima rahvuskultuuri piir lõunas.

Monument kujutab 12 meetri kõrgust mullast tõmppüramiidi, graniidist sambaga tipul, kuhu viib ringkäik ja kust avaneb avar vaade Paju lahinguväljale ja ümbrusele. Mälestuskünka külgedele asetatud Valgamaa vabastamisest osavõtnud väeosade embleemid oleksid tunnustuseks nende väeosade teenile. Monumenti asetatakse kõigilt Valgamaa lahinguväljadelt kogutud muld. Seega monument peaks aegade kestes Valgamaa vabastamise tähisena manitsema kodanikke meenutama vaba Eesti loomise võitlusi ja ohvreid ning muistse vabadusvõitluse ja vabadussõja sangareid.

Monumendi tippu asetatavale graniitsambale oleks raiutud lühidalt Valgamaa tähtsaimate võitluste ja sündmuste käik.

Mälestusmonumendi püstitamiseks on komitee tegehtsenud väga energiliselt: on korraldatud aktusi, erilisi teatrietendusi, levitatud vastavaid postkaarte, kohalik ajaleht „Lõuna-Eesti“ on annud välja erinumbri jne.

Raha hankimiseks teostatud korjandus on leidnud erilisel sooja poolehoidu. Tarvilisest 6000 kroonist on lühikese ajaga laekunud umbes 4000 krooni. Summade hankimises tuli seisak allveelaevade hävitaja relvade heaks teostatava korjandusega, kuid kuna viimane on äsja kohapeal 100% täidetud, siis võib uue innuga jätkuda Paju monumendi püstitamise aktsioon, milleks on kohapealsed kaitseväge ja kaitseleidu juhid ning seltskonnategelased seni suurt indu ja töötahet avaldanud.

1935. a. kevadel anti komitee käsutusse 0,82 ha suurune krunt Paju asundusest, endisest mõisapargist. Pikematel kaalutlustel otsustati loobuda tähendatud

krundile monumendi püstitamisest, sest krunt osutus monumendile planeerimise mõttes sobimatuks. Ühtlasi ei oleks tähendatud kohal monument pääsnud küllalt mõjuvalt domineerima, jäädes nähtamatuks Valga-Tartu maanteelt ja raudteelt.

Pikemate läbirääkimiste tulemusena õnnestuski lõpuks saada Paju asundusest hoopis sobivam krunt, kus oleksid välditud kõik eeltoodud puudused.

Järgnevaks varakevadeks on kindlad eeldused sobiv krunt saada komitee haldusesse ja siis võiks vastavalt koostatud töökavale hakata teostama monumendi tegelikke püstitamistöid, et kava kohaselt 1928. a. suvel toimuks monumendi pidulik avamine.

Komitee loodab, et algatatud üritusele kõik Valgamaa vabastamisest osavõtnud vabadussõja veteraanid esmajoones kaasa aitavad ja et sama teevad väeosad, kes võitlusis Valgamaal ja eriti Paju all hoidsid kõrgel oma väeosa lahingulippu.

Paju Lahinguvälja Mälestamise Komitee liikmeks astumiseks tuleb vastav soovivaldus saata komitee nimele Valka. Liikmemaks, üks kroon, on ühekordne. Komitee jooksev arve on Valga Pangas nr. 5360.

Valgamaa vabastamise mälestusmonumendi püstitamise mõte on Valgamaal täiesti läbi lõõnud. Püstitatava monumendi mõtet iseloomustab ilmekalt kohaliku ajalehe toimetaja A. Meerits, võttes seltskonnas levinud mõtted kokku järgmiselt:

„...monumenti ei tule võtta mitte Paju lahingu mälestusmärgina. Ta peab saama kogu Valgamaa ja Lõuna-Eesti vabastamise lahingute ja heitluste sümboliks, kuna ei saa eraldada Paju lahingut teistest Valgamaa ja Lõuna-Eesti vabaduse pärast võideldud lahingutest. Varemud võitlused Helmes, Pukas, Pedeli all ja hilisemad kokkupuutumised vaenlasega lõunapoolsemal Valgamaal — kõik nad kas soodustasid Paju väljal saavutatud võitu või olid selle võidu otseseks tagajärjeks, mis väärrib tähistamist. Kasvagu seepärast Paju väljadele väärrikas monument Valgamaa ja ka naabermaakondade vabadusele ja ta toojaile.“

Paju lahingu võitlusi sümboliseerib Valga abilinnapea J. Ilves järgnevais väga reljeefseis ja südamlikes lauseis: „...Kas ei tabanud paljusid kuul „Viira“ orust Paju mõisa märke tõusul, kas ei kaotanud paljud oma verd Paju mõisa lumisele nurmele, aga ometi toodi lipp samast mäest ikkagi üles, toodi Paju mõisa, sealt Valka ja siit viidi edasi veel Lätimaalegi. See oli julgus ja mehisus, mis oli kirjutatud iga reamehe ja ohvitseri südamesse.“

Paju lahing on nagu iseloomustuseks meie rahvale. Kas ei ole kogu meie ajalugu olnud orust mäele tõusmine, vastu mäge üles ronimine — soo äärest kõrgemale, kuivemale kohale?

Ja kas ei ole paljud jäänud selle võitluse ohvritena väljale?

Aga ikkagi on üles võideldud, mäele on ikkagi välja võideldud ning lipp on Toompeale viidud.“

U. P—n.

Vastlapäeva kommete PEAJOONI

VANAS EESTIS

(«Kaitse Kodu!» nr. 3 4 järg ja lõpp)

Ei ömmelda. Ei tohtud sel päeval ömmelda, muidu lamba jalad haigestusid ja sead olid suvel „jooksikud“.

Ei nõeluta. Vastlapäeval ei nõelutud ega tohitud kududa. Muidu oli paha sigu hoida. Sead läksid pahuraks, jäid pimedaks ja loomad tikkusid vilja.

Vörku ei koota. Vastlapäeval ei võidud võrku kududa, sest siis kootud võrguga ei saadud räimi (kalu) ja võrk ise lagunes ära. Küll aga niideti vastlapäeva öösel võõraste lammaste lõugade alt villu, millest võrgu kudumiseks lõnga kedrati. Sellise võrguga saadi palju kalu, kuna niidetud lambad kidunesid.

Põranda pühkimine. Sel päeval tuba ei pühitud. Teisal pühiti üheksa korda päevas põrandat, siis kasvas hea, puhas lina. Häid linu ennustas ka sel päeval kanga vedamine või valgete linade ümber panemine loomasöötmise ajaks. (Võrdle valge linaga voki katmine liugumise ajaks.)

Tuld ei põletata. Vastlaõhtul ei tohtud tuld üles võtta, peergu põletada ega küünlaid süüdata, muidu härjad, elajad või üldse loomad väsisid ja lõõtsutasid suvel töö juures (adra ees). Lehmad ei tulnud siis koju või jooksid aina kiiliga (kiili hüpates) koju. Isegi tulevõtja oli aasta läbi „tuss“ (toss), s. o. töös saamatu. Söömist toimetati päevavalgel. Loomad, iseäranis härjad, ei tohtinud sellel õhtul tuld näha, et neile mingit kahju (õnnetust) ei tuleks. Kui vastlapäeval tuli üles võeti ja kärbsed nimetati, siis sigines suvel palju kärbsed. Kes peale vastlaõhtut tuld tarvitas, sel rikkus rahe põllul orased.

Tunglaid ei segata. Ahjus ei tohtud tunglaid roobiga segada, et hoiduda vilja tungalpeadest.

Ei tantsita. Vastandina saksa tavalistele vastlakommetele, ei tohitud siin sel päeval üldse tantsida. Kui sel päeval tantsiti, siis olid lina kitkumise ajal väga pahnas ja maas.

Ei külastata. Vastlapäeval ei käidud külas, muidu sead läksid pahuraks. Õhtusel sööma-ajal peeti ukseid kinni, et külarahvas tallu ei pääseks. Teistel teadetel pidi vastuoksa just siis käima kusagil külas, et suvel sääsed neist (sõitjaist) kaugel oleksid ja nende sigitus saaks takistatud.

Tuha riputamine. Hingede poolt kaasa toodud kahjude vastu kaitsemisest on Eestis jälgi. Nimelt riputati siis tuhka eluhoonete ümber, et ussid sel aastal ei pääseks majja ega madu õue. Sel päeval sõõreti tuhka, mis hoiti suveks. Kui

seda tuhka suvel kapsastele külvati, kadusid kapsaussid ära.

Valges magama. Vastlapäeval mindi valges (päikese loojamise ajal) magama. Kui enne tulevõtmist magama mindi, siis ei vigastanud loomad oma sõrgu ega händu (sabu). Kes sel päeval hilja magama läks, see jäi aasta läbi hiljaks ega jõudnud suvel töötada. Eriti pidi perenaine vastlapäeva õhtul päevaga magama minema, siis tulid suvel lehmad koju ega siginenud siis palju kärbsed.

V. Vastla tööd.

Paelategimine. Vastlapäeva õhtul või pärast liulaskmist võeti linapeo põuest ja tehti pastlapaelu, nõõre („kaplu“), siis need seisid kaua, olid sitked ja kõvad ega mädanenud nii ruttu. Ka olid sead siis hästi vagusad ega tikkunud suvel läbi aedade, kui sellise piitsapaelaga neid karistati. Isegi lina kasvasid siis hästi sitked. Naised olnud iseäranis nobedad paelu valmistama, mille juures leelotati:

Laske lapsed libedaste
Näpud käia nobedaste,
Et saaks saksal särkisida,
Ämmal alus-palakida,
Peil padja pöörasida!
Vastla Mart läab parsile,
Jätab paelad poolikule,
Põlle põigiti põhu päela (peale),
Sini kõrdi seina-ääre.

Andmed vastlapäeva kangakudumise kohta puuduvad, kuigi ühes vastlalaulus sellest kaositatakse:

Meie*teeme pikad kangad:
Sada küünart kangas pikk,
Kümme küünart kangas lai,
Kümned telled, nellad niied,
Kaheksa(ma)d kammelaadid.

See põhjeneb Seatapmise laulul, mida on ka vastlapäeva puhul lauldud; võrdle näit. ridu:

Tuhat sülda turja paksu,
Sada vaksa selga laia!

Pirrukiskumine. Vastlapäeval kisuti pirde, siis põlesid need „valusalt“.

Küünlavalamine. Vastlapäeval valati küünlaid.

Lamba niitmine. Vastlapäeval niideti lambaid. Sellega ühenduses olid eritembud (vrd. eelpool juukselõikamistembud). Lambaniitjatel olid mustad kuued seljas. Siis olid villad mustad ja pehmed ja lambad ei õndunud (õnnetust ei tulnud). Niidetud villu sel päeval ei mõõdetud. Kui vastlapäeva öösel võõraid lambaid salamahti niita, siis jäid need lambad kärna.

Mesipuu raiumine. Sel päeval raiuti mesipuid, mis pidid olema väga head.

Härgade ikkesse panek. Noori härgi pandi vastlapäeval esimest korda ikkesse. Siis rakendati neid esmakordselt ree ette. Et härjad kõvad ja tugevad saaksid, selleks pandi kerisekive rekke. Liulaskmise päeval arvati, et regi jookseb sel päeval kergemini järele, kuna siis ei tunne noor loom õppides vaeva. Hiljem õpetati samal päeval hobuseid sõitma, kuna vastla noorkuu ajal saavad nad ruttu ameti selgeks („kätte“). Sõidu puhul pandi rekke või saani kõik hangud ja teised põllutööriistad, millega hobuse juures edaspidi tuli töötada.

Heinavedu. Vastlapäeval pidi heinu koju toodama. Kes seda ei teinud, selle loomad jäid vaeseks ja lahjaks. Kõige parem olnud sel päeval esimene koorem heinu „metsast“ vedada, siis ei lõppenud kevadel heinad otsa. On ka vastupidiseid teateid: kui sel päeval heinu toodud, siis ajanud lambad villa maha.

Sõnnikuvedu. Nagu heina- nii oli ka sõnnikuvedu vastlapäeval üldiselt keelatud. Põllumees (peremees — perareekesega) viis vastlapäeva hommikul enne päikese tõusu, või enne valget, siis kui pudrupada oli tulele keema pandud, kas mõne koorma, hunniku või kolm koormat, hunnikut, hangu-, vigala- või orgitait või kolmest erikohast võetud sõnnikut põllule, selle lõunapoolsesse külge külvi- maale. Tuntakse ka ühe koorma- või hangutäie sõnniku põlluleviimist, mis pandi maha kolme hunnikusse. Sõnnikut võidi viia ka kapsaaeda, aga tavaliselt veeti seda rukkikesale. Iga (kolme) sõnnikuhunniku otsa pandi peotäis soola, siis kasvasid head linad. Kui võimalik ei olnud sõnnikut põllule viia, siis viskas põllumees seda laudast vigla või hanguga mõne korra välja. Siis sõnnik mädanes kohe põllul (oli palju tulu), vilid kasvasid hästi, ja mulda ei tuisatud metsa. Sõnnikut võidi vastlapäeval vedada vaatamata sellele, kas oli noor või vana kuu (muidu, et sõnnik viljale mõjuks, võidi ainult noorel kuul seda vedada). Sel puhul tuul ei takistanud ka enam sõnnikuvedu (muidu põhjatuule ajal veetav sõnnik ei annud maale rammu, kuna vesikaare tuul mõjus hästi sellisele toimingule) ja sõnnik ei lõppenud kunagi otsa. Uss ei söönud siis järgneval sügisel orast, ja kaunviljad, eriti hernerid, kasvasid pehmed. Lihaheite pühapäeval liigutati laudas viglaga sõnnikut, et see läheks pehmeks ja rammusaks. Oli suvel sõnnik laudast ära veetud, siis ei tohtud labidaga lauda põhja ajada, vaid pidi kolm peotäit nõgeseid lauta toodama. Iga peotäis nõgeseid heideti erinurka ja peale pandi kivi. Siis ei lõppenud loomad ära.

VI. Vastla toidud ja joogid.

Seajalad. Leem. Õhtuks keedeti ilma tan- gudeta oa- või hernesuppi seajalgadega. Seajalg, magunahk, lehma või sea rind oli viimase liha tunnuseks, kuna selle järele algas paast. Juba sügisel pandi lihanõu põhja seajalad, mis pidi näitama, et liha on otsas. Kes vastlapäeva järele veel liha söi, sellel kasvasid täid selga. Sel ajal kui seajalad keesid, ei tohtud kedrata, muidu said urriliud kõverad. Seajalgade söömine ennustas head seapidamise edu, õnne, palju suuri sigu, kellel sirged jalad. Leiba seajalgade kõrval ei söödud, muidu ei jõutud suvel sigu rukkist eemal hoida. Leeme või supi maitseja kuulid sealt poolt kukulindu, kus pool silmad või suu siis

(leent maitstes) oli. Herneste keetmine ennustas nugariseid linu ja head hernekasvu. Üldiselt pidi kaunvilja keetma koos seajalgadega. Kui ube, resp. herneid ei olnud, siis keedeti seajalgu kartulite või läätsedega. Kui leem keemise ajal üle paja ajas, siis sadas sõnniku- veo ajal vihma.

Sea poolpea. Kuna seapea söödi tönise- päeval ja saba kevadel odra- külvil ajal, keedeti vastlapäeval pool seapead ja küsiti naljatades: „Kas oled kahe silmaga poolt seapead näinud?“ Poolt seapeal oli muidugi üks silm, aga ise nägid või vaatasid kahe silmaga. Vastuoksusena oli ühelt poolt kapsaleeme keetmise keeld vastlapäeval, kuna siis hakkasid kapsad tuhkama, s. o. ussid tulid lehtedesse. Samuti ei tohtud kapsasupi sisse seajalga panna, vastasel korral jäid kapsad väikeseks. Teisalt mainitakse just kapsasupi keetmist sea poolpeaga ning hernerestega, läätsedega ja ubadega.

Puder. Eestis kui Soomes on vast- lapäeval erilisel valmistatud toidud. Hommikul enne päikese tõusu keedeti paksu odraputru. Siis kasvasid head odrad ja suvel saadi palju marju. Söömisel ei tohtud otsida lihatükke pudru seest, muidu tuhnisid sead kartulid üles. Kanadele anti putru ühte ölest tehtud rõngasse, et nad ühte pessa muneksid. Pudru keetmisel oli vastlapäeva kohta suur tähendus, kuna paiguti kogu päeva pudrupäevaks nime- tati.

Vastla-leib. Et leivad hallitama ei lä- heks, selleks oli vastlapäeval tarvis leiba teha. Üks pikergune vastla-leib hoiti kuni karja väljalaske päevani, mil see karja õnneks katki lõigati ja loomadele anti. Kui leiba ei tehtud, siis pandi lapju ninaga kolm korda tuhka ahju suule täi- teks, kuna ahju ei tohtud tühjaks jätta. Jõulu-leiba, s. o. sepiku-leiba hoiti ka vastlapäeval alal; seda anti loomadele, söödi perega või ka siis, kui esimest korda külvama mindi.

Karask. Vastlapäeva hommikusest pudru ülejäägist tehti jahu- lisandusega karask, mida samal päeval söödi. Üks ka- rask pandi üles laudile, mis kevadel, kui kari esma- kordselt välja lasti, karjase kotti paigutati ja õhtul pe- rele jagati või lehmadele joogi sisse poetati. Siis ei olnud karjal suvel äpardust. Eriti kui kolme (liiki) liha keeta ja see rasv leivakakku panna ning loomadele anda nende esimesel väljalaskmise päeval, siis olevat loomad prisked ning terved. Sel päeval küpsetati ka kooke.

Mäll. Pliinid. Lõuna ajal söödi mälli, s. o. leivakannikaid ühes lihast välja keenud rasvaga. Lihast tehti piisi, pirskit või pliine, siis kasvasid nii laiad kapsalehed kui pliinid.

Rasvaoad. Seajalgadest välja keenud rasva sees kupatati vastla- päeval ube. Sellist toitu kutsuti rasvaubadeks.

Vastla-pull. Kui vastlapäeval o a s u p p i keedeti, siis tehti sest vede- last üks pull, mis pandi karjase kaelakotti. Karjane pidi sealt pulli õhtul loomadele söötma.

Vorst. Saartel kasteti tooresse sea- või lambaverre rukkijahu, millest keedeti verekække või tehti vorste. Jahu ja vere segu aeti soolikasse, suitsetati ja söödi.

Vastlapuna. Pärast liulaskmist joodi vastlapuna. Üldse ei jäetud sel päeval napsi maitsmata.

VII. Söögikombeist.

Vastlapäeval lõiganud perenaine perele väikese tüki toorest liha, mida need isekeskis ära jaotanud ja igaüks ise oma osa koldes sütel küpsetanud. Söödi keset tuba ega mitte kuski aampalgi või lõsna (rehetoa tala) all. Siis ei hakanud selg töötamisest valutama. Niipea kui söödud, oli saarlastel kombeks ahju juure joosta ja selg vastu ahju torgata, siis oli selg tugev. Kes kevadel tahtis külida, et vili põllul õnnestuks, selleks pidi kündja vastlapäeval seitse ja külvaja üheksa korda sööma. Siis andis põld seitsme- või üheksakordse seemne ja (perel) oli töötamiseks suur jõud. Karjane sõi vastlapäeval üheksa korda, samuti peremees, kuna muu pere sõi viis korda. Ka ei lastud vastlapäeval kedagi söömata minema, oli külastaja kui võõras tahes.

Sead püsivad karjas.

Iga pereliige pidi saama seajalast oma osa. Kui ei jatkunud kõigile tervet jalga, Pärast söömist viidi õhtul pimedas hobusega „virilu“ kondid metsa, sarapuu-põõsasse, karjamaale, põllule või aianurka ühte hunnikusse, väljale, kesale või majast kaugele, et sead suvel hästi karjas („metsas“) seisaksid ja pahuraks ei läheks. Mujal viidi enne kondid toa peale. Karjane või kõige noorem sööjaist kas kandis konte suuga ükshaaval või kõik koos kotis, köiekäärus või vana sääriku (saapasääre) sees üles toal akka. Ka tassiti sealajakonte tagurpidi lakka, ronides mööda nurka ilma redelita, kusjuures konte hoiti suus ja vitsa käes, või viis neid perenaine põllega toalaele. Kondid hoiti seal (mõnel pool crikarbi sees) kuni tuha-, maarja- (25. märtsini) või jüripäevani, millal need põllule või metsa viidi sigade võtme nime all sigadele söödaks. Et sead ei käiks „kurja peal“ ega tuhniks, selleks heideti mõnel pool kontide viimise juures neile tuhka vastu silmi. Seajalakondid visati ka ahju ja selle tuhka viidi põllule. Siis pidavat lehmad suvel käima pead püsti ja konte närima. Seajalakonte põllule viies ei tohtud aiast läbi pugeda, vaid pidi käima teed, mida mööda taheti, et sead suvel käima peaksid. Selliste tempude järele seisid sead kogu suve koos ega kippunud koju, ning leiti palju linnupesi. Kuna ilma tempe tegemata ei tohtud minna kõrtsi tantsima. Seajalakondid võidi panna ka kaerte ja otrade sekka ja viidi ühes kontidega õuevärava taha. Nöör, astjavits või võru heideti kontide ümber ja aeti sead siis sööma. Sigade värava taga söötmise sel kombel tähendavat, et suvel sead peavad väljast õue pealt endale toitu otsima. Nöör ennustavat, et sead peavad olema suvel üheskoos ega mitte ära jooksmata.

Sead kasvavad hästi.

Head sigade kasvu ja sigimist ennustanud seajalakondid (-luud), kui neid vastlaõhtul seapessa, „magamispaika“, viidud või sealauda lakka hambais kantud ja emisele öeldud: „Mitu konti, nii mitu pörsast!“ Sageli viidi siingi kondid enne sõelaga või tundris, „kolmevakase“ kotiga, sealauda lakka, kust need hiljem sigade ette toodi. Siis kasvavas vana emis nii suureks kui kolmevakane jahukott. Kee-detud seajalgadega mindi kõrtsi ja „määriti“ seal liha luude pealt ära. Sääraseid luud sealauta heites siginesid sead hästi. Jalakonte ei tohtud koertele visata, siis sead ei signidu. Kuhu vastlapäeval jalakonte viidi, nii kaugele oskasid sead minna suvel toitu otsima. Liha-keetmine vastlapäeval ennustas loomade sigivust.

Pörsaid palju.

Selle kõrval, et seajalakondid visati vanale emisele lauta, öeldes: „Nii palju kui konte, nii palju pörsaid,“ viidi neid mujal enne lakka või aida katusele. Ka jahvatati kondid peeneks ja söödeti nii sigadele. Siis oli loota, et sead toovad palju pörsaid.

Raha ennustus.

Kui vastlaõhtul seajalakonte viievakase kotiga hammaste vahel üles volliaku viia ja halli ruuna rangid tagurpidi kaela panna, siis jaaniööl, kui rahaauk põles, saadi raha viievakase kotiga.

Tulevase nägemine.

Vastlaõhtul pandi seajalakonte viievakase koti sisse, võeti üksipäinis selga ja viidi ilma kellegi teadmata toa peale. Siis nägi kandja oma pruuti või peigmeest.

Kosilase ennustus. Naitumine.

Seajalakondid pandi ritta tüdrukute nimele, s. o. igale kondile tüdruku nimi. Nimepanijaks olid peretüdrukud ise. Kelle konti koer kõige enne hammustas või kondilasu ära viis, see sai kõige ennemini või samal aastal mehele. Kuid kelle konti juures koer saba liputas, see suri ära. Kui aga koer kellegi konti maha laskis, see tüdruk läks „kasuks“. Kontide asemel raputati teri põrandale, kuhu kanad ja kuked sööma lasti. Millises teradehunnikust need nokkisid, selle järgi käis „tulevase“ ennustus. Mõnikord pandi kondid suure tonnivitsa sisse. Kui koer kellegi konti vitsa seest välja tõi, siis sai see mehele. Hakkas koer kellegi konti vitsa sees närima, siis jäi see vanatüduks. Kelle kont koera poolt ära võeti, see tahtis teada, kas tema „tulevane“ on hea või paha. Tüdruk läks haopinu juure ja tõmbas sealt ühe rao välja. Oli väljatõmmatud hagu sirge ja sile, siis sai hea mehe, oli hagu kõver ja okslik, siis oli „tulevane“ tige, paha või rive. Ka pandi konte ristteele. Kuspool koer kõige enne haukus, sellele tulid kõige enne kosilased. Kes tüdrukuist lihaheitel seajalgu sõi, sel ei haudunud suvel varbavahed ära. Poisid ennustasid vastlapäeval oma tulevast tiku järgi. Tikk tõmmati üles ja vajutati laua peale püsti. Kui see ära põles, siis kuhu poole söeots pöördus, sealt pidi noormees enesele mõrjsa saama.

Inimese toitu loomadele.

Supp seajalgadest söödi liulaskmiselt tulles. Enne sööminekut anti vanarahva poolt osa vastlatoidust sigadele nende künasse. See on komme, mis meele tuletab samu talitusviise jõulu ajal.

Sea poolpea karja kaitseks.

Muiste oli pruugiks vastlapäeva õhtul, kui siga oli tapetud, üks pool selle peast karjamaale viia. Siis sel aastal elajaid ei lõppenud. Poolpea viimine oli järgmine. Keegi istus ratsahobuse selga ja võttis sea poolpea kaenlasse. Karjamaale jõudes viskas ta poolpea mõnda selleks tarbeks valitud kivihunnikusse või mujale. Ratsutaja pidi ise tuhat-nelja koju sõitma ega tohtinud tagasi vaadata. Kui ta tagasi vaatas, siis arvati, et sellisel poolpea viimisel ei olnud mõju. Pidi taas teist korda seda toimingut kordama. Mõnes kohas olid vaesed saunikud kivihunniku varjul, ja kui sea poolpea tooja tagasi ratsutas, võtsid need selle ja panid oma kotti. Käis mitme talu kari ühe maa peale kokku, siis oli varitsejate saak seda suurem. Kavalad mehed tegid elajaid vigaseks rohtude sissesöötmisega või muu tembuga, nii et need lõppesid. Siis viidi jälle sea poolpea kiviahvare otsa, kust kaval mees selle koju viis.

Sõrme lakkumine.

Kui vastlapäeval liha süües keelega sõrmi lakuti, siis löikas või veristas see rohkesti sõrmi või siis läksid sõr-

med vasta. Samuti ei tohtud vastlapäeval seajalgu lakkuda, siis läksid sead suvel kartulisse. Kui keegi sel päeval hambaid torkis, siis ajasid ussid hambad ära.

Adraraudade määrimine. Sea ülapoolsest küljest löigatud lipsust keedeti määre, millega kevadel adrarauda määrati, et rooste aiavilja ära ei võtaks.

Ühendus hingede toitmisega. Vastlatoitudest pidid osa saama surnute hinged, kuna neilt loodeti vilja- ja karjakasvu õnne. Sõrmi ei tohtud lakkuda, muidu sõrmed kergesti veristusid, ega võidud vaestele anda sel päeval vilja, et vili ei kaoks salvest. Et mitte surnute hingi müraga minema peletada, seepärast ei tohtud toidu keetmise ajal kedrata. Söögijäänustel, mis vastlatoidust üle jäid, oli nagu hingede ohvritoidu jäänustel üldse suur maagiline võim. Eriti rohkesti tehti seajalakontidega tempe ja ennustati, mida toimetati sel päeval.

VIII. Vastla mängud.

Seatapmise mäng. Ühes vastlapäeva laulus on mainitud seatapmise mängu, mida mängiti järgmiselt: ring oli koos, kus kõik hoidsid kõvasti üksteise ligi. Keegi käis teisel pool aeda (ringi) ja kutsus siga välja. Siga oli kápuli, kippus siit ja sealt. Aga hoiti, et ei saaks. Kõige hullemini tahtis ta jalgade vahelt läbi pugeda. Siis võttis tüdruku selga ja sõitis:

Sõit siga, orikas, põrsas,
Pisikene punane põrsas,
Mustekirju kuldikene
Valetas vanale seale:
Tuusti maada, toida peada.
Ää mine võera vilja väljal(e)!
Võeras tuleb, võllas seljas,
Teine tuleb, teivas seljas,
Kolmas tuleb, koer järel(e),
Annab servi selga mööda,
Tumbib sulle turja mööda.

Kuid siga oli siiski paha peale läinud, seepärast tuli teda ära tappa. Haokubu toodi sisse (mängiti nii toas kui väljas) ja tapmine algas:

Jaan tule jalgu hoidemaie,
Kustas kurku pistemaie,
Mart tule maha võttemaie,
Naised verda liigutama.

Seega võeti siga haokoole maha ning tehti temaga „tapmise“ juures niisugust nalja, nagu sooviti. Seaks võis olla nii mees kui ka naine, kes aga jäi ringi keskele. Sel puhul hoiatatakse ka ühes vastlapäeva laulus põrsast edaspidi võõrale väljale minemast järgmiselt:

Õits metsa, orikas, põrsas,
Kulda harja kuldikene!
Mine metsa, tuhni mäed,
Tuhni mäed, tuhni männed (!),
Tuhni kuused kummuliste.
Ää mine võera vilja väljale!

Urriluude mäng. Noorem-sugu teinud söömisel saadud seajala- või sääre- luudest kenad urriluud. Sellisel luul mõõdeti noateral keskpaik, tehti sinna auk sisse, millest siis kahekordselt

pael läbi pandi. See pael või nõör aeti keerdu, mis luud edasi-tagasi keerlema pani, kui nõõri keerusolevatest otsadest tõmmata. Luud edasi-tagasi keerlema panes tekitas see erilist vurinat. Poisid oma tehtud vurridega või urriluudega võistlesid mängus: kelle urriluud kõige rohkem vurises, see võitis. Urriluust on mõistatusi: „Luust lind ja kablast keel?“ — Teisal nimetati kontidest tehtud urriluud vurrideks ja vastavat seajalaki konti vurri kondiks.

Vastla kottiajamine. Seda vigurit saadi ainult rumalatele teha. Kes juba vastlakotti hoidmas ära oli käinud, see enam sinna teist korda ei läinud. Vastla kottiajamise tarbeks viidi kambrilaele, resp. lakaluugile hulk (pang või paar pangi) vett, kuna pimedas eeskojas, „vööruses“ pandi mõned rumalamad lapsed kotti kinni hoidma. Naljahammas ise läks siis kambrilaele Vastalt kotti ajama. Enne õpetanud ta lastele hästi ära, et kui tema Vastla ülalt kotti saab visata, siis peavad lapsed kotisuu kõ-

vasti kinni hoidma ja ise kõhuli peale laskma, sest Vastal olevat kange kotist välja tükki. Naljahammas ajanud siis ülal lae peal müristades ja kolistades Vastalt taga ja pahandanud mõne korra kangesti, kui see käest ära joosnud. Tihti visanud ta ülalt heinu maha ja öelnud: „Hoidke kotisuu hästi lahti! Ah sa kuriloom, ära läks jälle käest!“ Viimaks öelnud: „Nüüd on Vastal ometi korra käes“ ja kahmanud siis toobriga (!) lastele vett kaele. Paralleelselt sellele tuntakse Luutsina kottiajamist.

Kelgu-mäng. Linaliu nimi on samuti üle kantud uuema aja „simmanite“, millised peod korraldatakse taludes, kus keerutatakse „vastlavaltsi“ ja mängitakse. Tuntuim on sel puhul kelgu-mäng. Igaüks peitis oma kelgu kõrvale ja siis algas nende otsimine. Kes omal siis kelgu välja unustas, see hommikul muud ei leidnud kui ainult kelgu tükid.

E. Päss.

Kui enamlasti tüssati läbi telefoni

Episood Kiltsi lahingust

1919. a. jaanuari esimestel päevadel sündis Vabadussõjas pööre meie kasuks. Vaenlase edasitungimise hoog vaibus ja initsiatiiv läks meie kätte. Löök järgnes löögile. Üks võit järgnes teisele. Suurim edu oli soomusrongidel, kes raudteel vallutasid ühe jaama teise järele. Jalaväe osad ei jõudnud oma laial rindel küllalt kiiresti edasi. Soomusrongid olid tugev rusikas, mis lõi vaenlast raudtee piirkonnas, olgugi et ka siin oli vaenlasel samuti vastas oma tugev rusikas soomusrongide näol.

Meie pool oli tugevam võidutahe ja julgus, mis meid viis ühelt võidult teisele.

Harutihti löödi sääraseid lahinguid, mis praegu näivad uskumatuina. Sageli võeti ette ka sääraseid retki vaenlase seljataha, mida sõjakunsti teadlaste poolt peetakse lubamatuiks. Isegi püüti hulljulgelt luua olukordi, mis oleksid võinud kurvalt lõppeda.

Näiteks võiks tuua ka alljärgneva loo:

Pärast Tapa vallutamist avanes soomusrongidel kaks tegevussuunda — Rakvere ja Tartu. Enamlased aga olid Rakvere poole taganedes raudteel lõhkunud rea sildu, mis pidurdas edasisõitu. Suundusid siis soomusrongid nr. 1 ja 2 Tartu poole. See sündis kõrgema väejuhatuse korralduseta ja teadmiseta.

Juba 11. jaanuari õhtuks oli jõutud vallutada Tamsalu, Kiltsi, Rake jaamad. Erilisi raskusi viimaste jaamade vallutamine ei nõudnud. Ainult Tamsalu juures oli enamlaste väeosi, kes Tapa poolt siia olid valgunud. Rake ja Kiltsi aga asusid sügaval enamlaste rinde taga.

Tamsalu lähedal tabatud enamlastilt saadi teada, et ka see enamlaste väeliin kavatseb tagasi tõmbuda. Vooridele on käsk antud tagasi minna, üks säärane voor peab varsti minema üle raudtee Kiltsi jaama lähikonnas.

Vaja voor tabada! See oli saak, mida maksis püüda! Kuna soomusrong nr. 1 asus Rake jaamas, jäi seljagatuse kaitse 21-km teel Tamsalust Rakeni soomusrong nr. 2 ülesandeks. Jaamadesse pandi mõnemeheleised komandod, kelle hooleks jäi jaama kaitse. Loomulikult ei oleks need komandod suutnud taganevaid enamlaste suuremaid üksusi kinni hoida, seepärast sõitis soomusrong nr. 2 edasi-tagasi nende jaamade vahel. Nüüd aga, kuuldes vangidelt voori taganemist, asuti selle kinipüüdmisele. Samas aga selgus, et voor on juba õnnelikult üle raudtee pääsnud ja liigub Kaarma mõisa poole.

Kiiresti saadeti umbes 15-meheline salk voori tabama. Oli arvata, et ka Kiltsi-Rake vahel võiks olla enamlaste salku, seepärast pidi s.-rong nr. 2 sinna sõitma.

Enamlaste voor ei olnud veel kuigi kaugel. Salk jõudis peagi voorile otseimat teed juure. Kuid vooril oli tugev kaitse, kes avas salgale tule kuulipildujaist.

Esimene haarang ebaõnnestus. Samal ajal jõudsid salga juure al.-leitnant K r o n k ja lipnik K r i i s a. Otsustati uuesti voori rünnata. Salk jagunes kaheks, et siis oleks kergem voori haarangusse võtta. Maantee teeb siin käänu ja metsateed mööda jõuti voorile ette. Üks osa tungis voorile selja tagant kallale, teine osa eespoolt. Enamlaste kaitseavakülla järele kuulipildujast tule, kuid, võetud kahelt poolt tule alla ja kandes kaotusi, jooksis laiali, jättes maha oma kuulipilduja. Voor oli aga vahepeal metsa kadunud. Ta jäigi tabamata.

Enamlastil oli siin tublisti kaotusi. Kuulipilduja juures lamas vist nende kõrgeim komissar. Riiete järgi see näis nii olevat, kuid ta juurest ei leitud tõendavaid dokumente. Selle vastu aga leiti samast lähedusest lumest üks märkmik. Nähtavasti oli komissar esiteks haavata saanud ja, aru saades, et vangilangemine on paratamatu, heitnud märkmiku lumme...

Märkmikku lehitsedes selgus, et see oli komissari päevik, kuhu ta oma käsud ja korraldused oli järjekindlalt üles tähendanud.

Siit saadi teada, et siin läheduses Raigu mõisas (?) asub pataljon jalaväge, kel Kiltsi jaamaga on telefoniühendus. Komissar oli oma viimases korralduses pataljoniülemaale teatanud, et ta Kiltsi jaamast annab telefoniteel uusi juhtnõure.

Kus telefon asetseb, jaamas teda näha ei olnud, arutatakse omavahel. Alustatakse otsimist. Järsku leiab leitnant P e t e r s o n välitelefonitraadi, mis suundub metsa. Minnes traadi juhtimisel raudtee poole, leitakse raudtee putkast ka telefon.

Otsustati siis pataljon käsutada teele ja siin ootamatult avada temale tuli raskest kuulipildujast ja kahest kergest lewis'ist.

Kolme kuulipilduja ootamatut tuld peeti küllaldatakseks pataljoni hävitamiseks. Mehi oli aga siin paarikümne ümber. Seega tuli ühele mehele 20 vaenlast. Enam kui riskantne ülesanne. Enamlased, teada saades tõelist olukorda, ei oleks muidugi viivitanud ise peale tungimast ega ole raske ennustada tagajärgi.

Leitnant K r o n k, kes oskas hästi vene keelt, otsustas etendada langenud komissari osa.

Pea saadi pataljoniülema telefonile. Ei olnud raske viia pataljoniülema veendumusele, et ta kõneleb oma komissariga, kui märgusõnad olid teada.

Pataljoniülem raporteerib, et tema juures on kõik vaikne. Valgetest vägedest ei tea tema midagi, ka ei ole tal ühendust naaberväeosadega, mis asuvad K o e r u rajoonis.

Leitnant K r o n k vastab, et valged tungivad küll peale, aga et see on vaid ajutine nähtus. Soomusrong (enamlaste) asub praegu T a m s a l u s. Valged on vallutanud T a p a raudteesõlme ja seepärast on vaja rin-

net veidi ümber korraldada. Erilist hädaohtu aga ei olevat.

„Mida käsete minul teha?“ küsib pataljoniülem.

„Teie toote oma pataljoni terves koosseisus Kiltsi. Siin annan teile uued käsud. Läbi telefoni ma sääraseid korraldusi ei tee!“

Pataljoniülem vastab vaid:

„Kuulen, seltsimees komissar! Just nii, seltsimees komissar!“ See komissar näis õige mõru mees olevat olnud. Pataljoniülema häälest oli märgata suurt aukarust komissari suhtes.

Ka leitnant Kronk oma toonilt ja käsutlusilt ei jäänud alla.

„Kuipalju aega vajate pataljoni siatoomiseks?“ jatkub kahekõne.

„Kõige rohkem kaks tundi, seltsimees komissar.“

„Olgu nii, kahe tunni pärast ootan teie päralejõudmist. Tehke kiiresti, mul on vähe aega!“ vastab sellele leitnant Kronk, alias komissar.

„Just nii, seltsimees komissar, aga palun küsida, kas käsete liikuda ahelikus või kolonnis, piilureid ette läkitades?“

See ei olnud meile kuigi meelepärane. Leitnant Kronk, veidi mõtelnud, vastab kindlalt:

„Tähendasin teile juba, et siit ei ähvarda mingi hädaoht. Ahelikus liikuda pole mõtet, see on asjatu inimeste väsitamine. Võite liikuda kolonnis. Eelsalka ei tarvitse ka välja saata, aga seljataha ja külgedele võiksite piilureid välja saata. Teadke, et minul on aega vaid kaks tundi!..“

Sellega lõppes see kõnelus. Palju lõbu pakkus see enamlaste tüssamine. Vaevu suudeti kõneluse ajal naeru alla suruda...

Nüüd oli vaja valmistuda külaliste vastuvõtuks. Meeskonnale seletati, et salk enamlasi tuleb jaama peale paha aimamata ja et neid on vaja vääriliselt vastu võtta. Valiti positsioon, kuulipildujad seati üles, ja jäadi enamlasi ootama.

Tol ajal ei olnud soomusrongil veel oma majandusosakonda ega kööki. Oli vaid ühine majandusrong, mis kõiki ronge toiduga varustas. See oli meeste poolt ristitud „supirongiks“.

Järsku ilmub Tamsalu poolt „supirong“ nähtavale. Rong peeti kinni ja taheti sealt mehi lisaks saada. „Supirongil“ ei olnud ülearuseid mehi. Komandant lipnik Evertson lubas siiski paar meest anda. Kuid samas vedurijuht jatkas omal algatusel sõitu Rake poole, ilma et abivägi oleks jõudnud maabuda...

„Enamlased tulevad...“ teatavad etteläkitatud luurajad.

Kõik asuvad kohtadele. Ootamine pingutab närve. Juba paistab kolonni pea. On aga veel veidi kaugel. Võimalikult lähedale lasta...

Ka enamlaste juures on märgata rahutust. Ei ole komissari näha... See näib neile kahtlasena.

Enam ei või viivitada. Ehkki nad ei ole veel soovitavas kauguses, avatakse tuli.

Samal hetkel ilmub „supirong“ uuesti nähtavale, sõidab vaenuliste poolte vahele ja riisub meilt tulistamise võimaluse. Ei või ju läbi oma rongi tulistada!

Enamlased on löksust aru saanud ja avavad ka omalt poolt tule, suunates selle „supirongile“. Supirongi meeskond ei jää pealtvaatajaks, ta avab ka tule, kuid, olukorrast mitte teadlik olles, tulistab kahele poole...

Enamlaste kuulid rongis kedagi ei tabanud. Mehed lamasi oma katelde kõrval põrandal kõhuli ja tulistasid läbi lahtiste uste.

Enamlaste kuulid lendasid üle nende peade ja puurisid augud kateldesse, kus kees kohv... See voolas nüüd läbi kuuliaukude maas lamajaile selga...

Meestel tuli tahes või tahtmata kannatada kuuma kohvi põletust seljal. Püsti ei võidud tõusta, siis oleksid tabanud enamlaste kuulid. Kuid rong jõudis pea poolte vahelt, seega ka tule piirkonnast, välja.

„Supirong“ oli päästnud enamlaste kolonni kuulipildujate tulest. See oli nüüd juba lahingu korras.

Ka vaenlase suur ülekaal oli meile näha. Nii mõnegi mehe närvid ei pidanud vastu ja mõned mehed taandusid ühes kergekuulipildujaga, mis jooksul metsa visati (mis küll nende poolt järgmisel päeval sealt üles otsiti)...

Tõsi küll, ka enamlasi oli palju laiali joosnud, kuid siiski oli neid veel küllaldaselt, et hea tahte juures see väike salk raudteelt ära pühkida. Ja see kava näiski neil olevat.

Seal eraldub vaenlase ahelikust salk, kümne mehe ümber, ja liigub vasemale, et meie peale avada küljelt tuli.

Ees aga keeb äge tulevahetus. Tõsi küll, kumbki pool ei saanud teisele ebasoodsa maastiku tõttu suurt kurja teha.

See enamlaste küljehaarang tuli igal juhul likvideerida. Palju mehi sinna vastu saata ei olnud võimalik, kõik olid tegevuses enamlaste peajõudude kinnihoidmisega.

Vastu aga tuli minna. Asusid teele leitnant Peterson, al-leitn. Kronk ja lipnik Kriisa.

Siin oli raiesmik, nõgune, kändlik, mis kergendas märkamatu edasiliikumist. Kuid ka enamlaste salk oli kadunud. Otsiti silmadega neid, kuid samas kerkisid enamlased nende ees esile. Enamlased olid jagunenud kahte gruppi. Esimene grupp koosnes neljast enamlastest. Need, nähes kolme vastast, kelle püssid ei olnud varustatud täakidega, tormasid peale. Tulistamiseks ei jäänud enam aega. Tuli vastu võtta enamlaste täägerünnak püssipäradega.

Täägivõitluses võidab alati külmaverelisem ja füüsiliselt tugevam ning osavam. Püssipära ei ole põrmugi halvem relv kui täak. Ka muinas-Eestis oli nuiamees

tihti edukam odamehest. Siingi vastas püssipära nuiale ja täak odale.

Neli enamlast oli kahjutuks tehtud, kuid seal tormas veel 6 seltsimeest meie kolmikule kallale. Nad ei hoidnud aga kokku, kiireim mees jõudis kohale peaaegu samal momendil kui jõuti esimese neljaga valmis. See mõjus aga enamlastile hävitavalt. Neli lähemat viskasid püssid lumme ja tõstsid käed üles; kaks kaugemat aga kasutasid juhust ning põgenesid... See sündis kõik vääkkesti. Vangid olid punased soomlased...

Seega oli ümberhaarang, vähimalt esialgu, likvideeritud.

Tulevahetus kestis aga edasi. Videvik saabus. Mis saab edasi? Kui enamlased pimeduse kätte all kordavad ümberhaarangut?

Kõik ootasid soomusrongi, kes tooks pöörde olukorda...

Samas aga enamlased järsku lõpetavad tulistamise. Kas nad on juba jõudnud meile seljataha? käivad kõigil mõtted läbi pea. Silmad puurivad pimedusse. Midagi pole näha...

On juba kuulda läheneva soomusrongi mürinat. Kõik hingavad kergendatult.

Soomusrongi jõudes selgitatakse, et enamlased on oma endiselt kohalt lahkunud. Kus nad aga asuvad, ei teata. Öösel metsa tungida ka ei taheta. Järgmisel hommikul ei leitud enamlaste pataljonist muud kui mõned langenud. Pataljon oli öö varjul siiski ükshaaval üle raudtee hiilinud.

Oma patareid nad aga ei saanud ära viia. Tee oli meie valduses. Patariemehed olid hobustega lahkunud ja kahurid rikkumatult maha jätnud.

See ootamatu vastuvõtmine Kiltis ühes nende lõksuemeelitusel andis meile patarei ja pillas pataljoni laiali. Hiljem või varem oleksid nad tõelist olukorda taibanud ja siis... A. H.

Toimetuste saadetud Kirjandus

Joh. Hiimets: Franciscus Assisi'st. Vendluse kuulutaja. Piltidega. 131 lhk. Hind 1 kr. 50 s. „Suurmeeste Elulood“ nr. 36. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu.

Eesti Kroonika 1936 (Elav Teadus nr. 62). Toimetanud Aug. Annist. Kaastöölised: H. Tammer (poliitiline elu), J. Jaanusson (majandus), A. Kalamees (sport), A. Elango (kool ja haridus), A. Palm (kirjandus ja teadus), R. Paris (kunst), E. Oja (muusika) j. t. 148 lhk. Hind 1 kr. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu.

Sooma kaitseliidu häälekandja: Hakkapeliitta nr. 7, 8 ja 9.

Suomen Sotilas nr. 4.

Poola kaitseliidu häälekandja: Strzeleč nr. 7 ja 8/9. Leedu kaitseliidu häälekandja: Trimitas nr. 7, 8 ja 9. Läti kaitseliidu häälekandja: Aizsargs nr. 2.

Södur nr. 6—8 ja 9—10.

Eesti Spordileht nr. 2.

Eesti Kirjandus nr. 2.

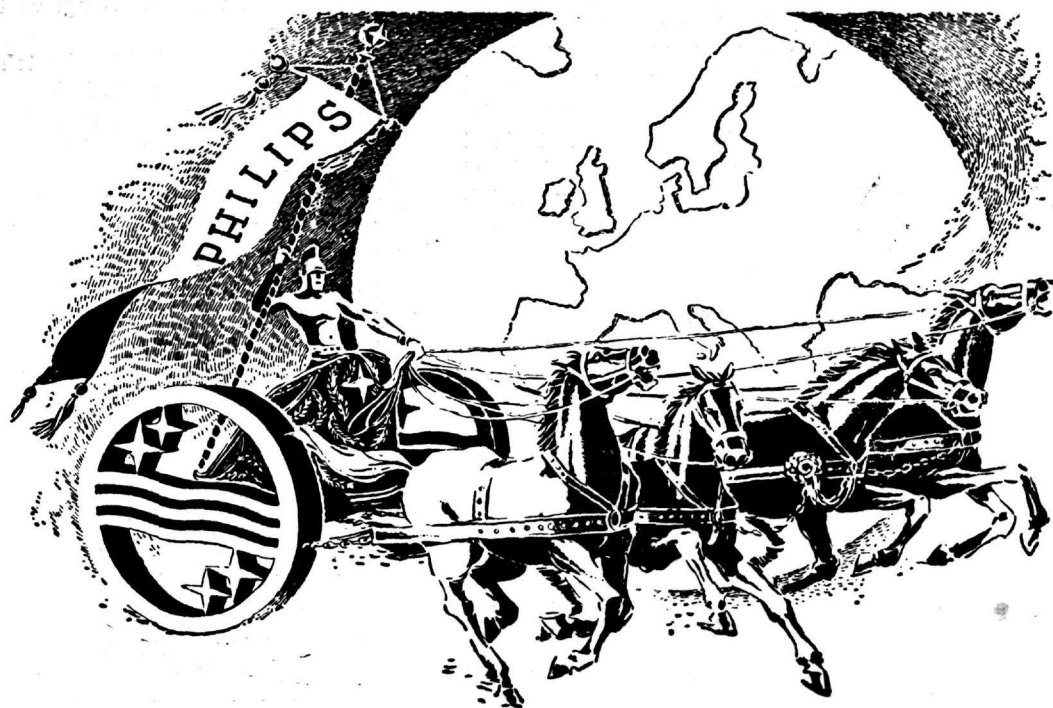
Eesti Statistika nr. 183 (2).

Taluperenaine nr. 3.

Eesti Naine nr. 3.

Uus Talu nr. 2.

Eesti Tuletõrje nr. 2.

RAADIOAPARAADID PHILIPS „SÜMFOONILISEST SARJAST“ TÕENDAVAD IGA PÄEV OMA ÜLEOLEKUT TÄNAVUSEL RAADIOHOOAJAL!

PRELUDIO HIND KR. 250.—
UNIVERSAAL HIND KR. 265.—

RONDO HIND KR. 325.—
UNIVERSAAL HIND KR. 340.—

SONATA HIND KR. 425.—
UNIVERSAAL HIND KR. 440.—

FUGA HIND KR. 600.—

13-kuine järelmaks võimaldatud

**PHILIPS
MATADOR**

Esimene vastuvõtja ilma šassiita — lühilainetega — permanent - dünaamilise valjuhääldajaga — kvaliteet-vastuvõtja

Hind Kr. 200.—

PHILIPS

*Sümfoonia-
sari*

PHILIPS - MAAILMA SUURIMAD RAADIOTEHASED

